

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΑ

ΤΟΜΟΣ Γ' - Δ'

1958 - 1959

ΑΘΗΝΑΙ
1960

BYZANTINA ONOMATA KAI EΠΩΝΥΜΑ ΕΚ ΜΑΝΗΣ¹

‘Η ἔρευνα καὶ ἡ γνῶσις τῶν κυρίων ὀνομάτων καὶ ἐπωνύμων λαοῦ τινος ἔχει ὡς πρὸς τὴν ἴστορίαν καὶ τὸν πολιτισμὸν αὐτοῦ μεγίστην σημασίαν, διότι ἡ ἔξετασις αὐτῶν μᾶς ὅδηγει ἀπὸ τοῦ παρόντος εἰς τὸ παρελθόν, ὃπου δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν τὸν ἴστορικὸν βίον καὶ τὰς τύχας τοῦ λαοῦ τούτου.

Εἰς τὰ κύρια ὀνόματα δύνανται νὰ ἔρευνηθῶσιν ὅχι μόνον τὰ ἥθη καὶ τὰ ἔθιμα, αἱ προλήψεις καὶ αἱ δεισιδαιμονίαι, ἀλλὰ καὶ αἱ ἐντὸς τοῦ κράτους μετακινήσεις πληθυσμῶν, ἡ ἐπικοινωνία μετὰ ξένων λαῶν, ἡ ξενικὴ τῆς χώρας κατάκτησις, ἡ τῶν ἐπιδρομέων καὶ κατακτητῶν ἐπίδρασις καὶ γενικώτερον ὁ καθόλου τῶν κατοίκων βίος.

‘Η νεοελληνικὴ ζωὴ ἔχει μεγάλην σχέσιν μὲ τὸν βυζαντινὸν βίον, τὰ δὲ βυζαντινὰ ἐπώνυμα² καὶ ὀνόματα συνδέονται στενότερον πρὸς τὴν νέαν ἑλληνικὴν γλῶσσαν παρὰ πρὸς τὴν ἀρχαίαν. Εἰς αὐτὰ ἀντανακλᾶται κατ’ ἀνάγκην ἡ ἴστορία καὶ τὸ πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ μέχρι σήμερον³.

‘Ο χιλιετής καὶ πλέον μεσαιωνικὸς βίος τῶν προγόνων μας ἦτο ἐπόμενον νὰ μᾶς κληροδοτήσῃ καὶ πολλὰ ὀνόματα καὶ ἐπώνυμα. Πολλὰ ἐκ τούτων, θεωρούμενα δημιουργήματα τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων, δύναται διὰ τῆς ἔρευνης νὰ ἀποδειχθῇ ὅτι ἔχουν μεσαιωνικὴν τὴν ἀρχήν των⁴. Ἐὰν ἀναζητήσῃ τις σήμερον τὰ ἔνδοξα βυζαντινὰ ὀνόματα οἰκογενειῶν, ὀλίγα ἐκ τούτων θὰ εὕρῃ, διότι ὀλίγα μόνον ἡδυνήθησαν νὰ ἐπιζήσουν τῶν μεγάλων ἀτυχιῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ⁵. Πολλαὶ δὲ εἶναι αἱ αἰτίαι δι’ ἃς πλεῖστα μεγάλα ὀνόματα ἔξηφανίσθησαν.

1. Τὸ θέμα τοῦτο ὑπὸ ἄλλην ὅμως σύνθεσιν προωρίζετο δι’ ἀνακοίνωσιν εἰς τὸ XI Βυζαντινολογικὸν Συνέδριον τοῦ Μονάχου, εἰς τὸ πρόγραμμα τοῦ ὅποίου (σ. 59) ἐδημοσιεύθη καὶ ἡ σχετικὴ περίληψις. Περὶ τῶν ὀνομάτων καὶ ἐπωνύμων ἐλήφθησαν ὑπ’ ὄψιν καὶ αἱ πληροφορίαι τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

2. Περὶ τούτων βλ. H. Moritz, Die Zunamen bei den byzantinischen Historikern und Chronisten, I, II Teil (1896 - 1898). Πβ. Σ. Παπαδητρίου, Βυζαντινὰ Χρονικὰ Πετρουπόλεως 5 (1898), σ. 713 - 735 καὶ 6 (1899), σ. 167 - 176. Γ. Χατζιδάκιν, MNE 2, 522 - 531.

3. Γ. Χατζιδάκι, ἔνθ’ ἀν., σ. 523.

4. Σ. Ψάλτη, Θρακικά, ἐν Ἀθήναις 1905, σ. 145. Πβ. Σ. Κυριακίδην, Ἑλληνικὴ Λαογραφία, ἐν Ἀθήναις 1922, τόμ. Α’, σ. 376, 378.

5. A. X. Χατζῆ, Οἱ Ραούλ, Ράλ, Ρόλαι, 1080 - 1800. Ἰστορικὴ μονογραφία, Kirchhain N. - L., 1909, σ. 4.

‘Η ἴστορία τῶν Βυζαντινῶν οἰκων δὲν ἔχει ἀκόμη γραφῆ, ὅσῳ δὲ πλειότερον γιγνώσκεται, τοσούτῳ μᾶλλον συντελεῖ εἰς τὴν διαφώτισιν ἐν μέρει μὲν τῆς λογοτεχνίας τοῦ Βυζαντίου, γενικώτερον δὲ τῆς καθόλου ἴστορίας αὐτοῦ.

‘Η ἔρευνα ἐπομένως καὶ ἡ μελέτη τῶν δημοσίων καὶ ἰδιωτικῶν ἔγγραφων πολλὰ δύναται νὰ διαφωτίσῃ, ἀλλὰ καὶ μία ἀναζήτησις καὶ μελέτη τῶν ὄνομάτων ἐν τῇ σημερινῇ νεοελληνικῇ ζωῇ καὶ γλώσσῃ, νομίζω ὅτι θὰ βοηθήσῃ εἰς τὴν σύνταξιν τῆς βυζαντινῆς προσωπογραφίας.

‘Εξ ἵσου σημαντικὴ καὶ ἐνδιαφέρουσα πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον εἶναι καὶ ἡ μελέτη τῶν τοπωνυμίων, διότι εἰς ταῦτα ἀποτυποῦται, ως ἐπιγραφὴ γεγλυμμένη ἐπὶ τοῦ ἑδάφους, τὸ ὄνομα τοῦ κτήτορος καὶ διασώζεται τοῦτο παραδιδόμενον ἀπὸ στόματος εἰς στόμα καὶ ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν. Ἰδιαιτέραν σημασίαν ἔχουν αἱ κατὰ γενικὴν τοπωνυμίαι, τῶν δποίων ἐπ’ οὓδενὶ λόγῳ ἐπιτρέπεται ἡ μεταβολή. Αὗται εἶναι λείψανα ἴστορικά¹.

‘Ἐν Πελοποννήσῳ, ἐὰν δὲν ἔξηφανίζοντο, θὰ ἥδυνάμεθα νὰ εῦρωμεν πολλὰς σπουδαίας βυζαντινὰς οἰκογενείας, διότι εἰς αὐτὴν κατέφυγον πολλοὶ ἀρχοντες τοῦ Βυζαντίου, ὅλιγαι δὲ χῶραι ἐν Ἑλλάδι δύνανται νὰ παραβληθοῦν πρὸς τὴν Λακωνίαν (Λακεδαιμονία - Μυστρᾶν - Γεράκι - Μονεμβασίαν - Μάνην) ως πρὸς τὸ πλῆθος τῶν βυζαντινῶν μνημείων.

« ‘Ἐν τῇ Πελοποννήσῳ τῶν Παλαιολογείων χρόνων — γράφει ὁ Σ. Λάμπρος² — παρουσιάζεται τὸ φαινόμενον ἔκεινο, ὅπερ κατὰ τὴν μακρὰν σταδιοδρομίαν τοῦ αἰωνοβίου ἐλληνισμοῦ καὶ ἄλλως προβάλλει εἰς τοὺς ἡμετέρους ὁφθαλμούς. Παρατηροῦμεν δηλ. ὅτι οὐχὶ ἀπαξ, ἐνῷ φαίνεται ἐκπίπτων καὶ μαραινόμενος ὁ Ἐλληνισμὸς ἐν τῇ κυρίᾳ αὐτοῦ ἐστίᾳ, ἐμφανίζεται αἴφνης ἀναβιῶν ἐν ἄλλῃ γωνίᾳ τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν, ως τὸ δένδρον ἔκεινο, ὅπερ ἔηραινομένου μέρους τῶν κλάδων αὐτοῦ, βλέπομεν ἀναδίδον ἄλλους οὐχ ἥιτον τῶν προτέρων θαλερούς. Οὕτω καὶ καθ’ ὃν χρόνον τὸ Βυζάντιον, ἔνεκα τῆς προϊούσης δρμῆς τῶν Ὀθωμανῶν καὶ τῆς ἐγκαταστάσεως αὐτῶν ἐν Ἀδριανούπολει, εἶχεν ἀρχίσει περιοριζόμενον εἰς ἐλάχιστον μέρος τῆς ἀρχαίας ἐκτάσεως, ἡ Πελοπόννησος ὑπὸ ἡγεμόνας ἐκ τῆς αὐτῆς ἔκεινης δυναστείας τῶν Παλαιολόγων, ἥτις ἐν Κωνσταντινούπολει ἡγωνίζετο νὰ διασώσῃ ἀπὸ τῶν δισημέραι προχωρούντων Τούρκων, τὰ τελευταῖα λείψανα τῆς προτέρας ἀρχῆς μετὰ τῆς βασιλευούσης κατώρθωνε νὰ ἀναδειχθῇ ἐστία νέου λογοτεχνικοῦ καὶ καλλιτεχνικοῦ βίου».

Εἰς τὴν διαμόρφωσιν δὲ νέας καὶ καλυτέρας ἐσωτερικῆς καταστάσεως εἰς τὴν Πελοπόννησον συνετέλεσε καὶ ἡ ἐνίσχυσις τοῦ ἴδιαγενοῦς πληθυ-

1. Πβ. Σ. Λάμπρον, Περισυλλέξατε τὰς Λακωνικὰς τοπωνυμίας, Σπαρτιατικὸν Ἡμερολόγιον 10 (1909), σ. 30 κέξ.

2. Τοῦ αὐτοῦ, Παλαιολόγεια καὶ Πελοποννησιακά, ἐν Ἀθήναις, τόμ. Α' (1912 - 1913), σ. β'.

σμοῦ διὰ τῆς μετακινήσεως ἑλληνικῶν ἀρχοντικῶν οἶκων τοῦ Βυζαντίου¹.

Εἰδικώτερον εἰς τὴν Μάνην τεκμήρια ἀναμφισβήτητα τῆς συνυπάρξεως βυζαντινῆς ζωῆς καὶ κινήσεως ἔχομεν τὸ πλῆθος τῶν βυζαντινῶν ναῶν ἥδη ἀπὸ τοῦ 9ου αἰῶνος, οἵτινες δὲν εἶναι ἔργα ἐπαρχιακὰ ἐγχώρια, ἀλλ' ἀπηχοῦν τὴν τέχνην μεγαλυτέρων καλλιτεχνικῶν κέντρων². Ἐπὶ πλέον δὲ καὶ τὰ ὄνοματα τῶν ἄγίων εἰς τοὺς ὅποίους οἱ ναοὶ οὗτοι εἶναι ἀφιερωμένοι (ὡς *Βλαχέρνα*, "Αγιος Σέργιος καὶ Βάκχος, Στρατηγός, Ὁδηγήτοια, Ἀγία Σοφία κλπ.) ἐνθυμίζουν τὴν βυζαντινήν των προέλευσιν.

Ἐπίσης παρουσιάζονται ἀθρόα τὰ βυζαντινὰ οἰκογενειακὰ ὄνοματα καὶ ἐπώνυμα, πολλὰ τῶν ὅποιων εἴτε ἐπιζοῦν σήμερον ώς οἰκογενειακὰ ἐπώνυμα συγχρόνων κατοίκων τῆς Μάνης, εἴτε ἀναγνωρίζονται εἰς σωζόμενα ἐν τῇ Μάνῃ τοπωνύμια³.

Αἱ σχέσεις τῆς Μάνης πρὸς τοὺς Καντακουζηνούς, τοὺς Παλαιολόγους καὶ τοὺς Μελισσηνοὺς εἶναι γνωσταὶ ἐκ πολλῶν μαρτυριῶν. Οἱ βυζαντινοὶ συγγραφεῖς ἀναφέρουν συχνὰς ἐπισκέψεις καὶ διατριβὰς τῶν Παλαιολόγων εἰς τὰ παράλια τῆς περιφερείας τῆς Ζαρνάτας. Οὗτος δὲ Ἀνδρόνικος, υἱὸς τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ τοῦ Παλαιολόγου, γενόμενος δεσπότης τῆς Θεσσαλονίκης καὶ « βλαβεὶς ὑπὸ βαρυτάτης ἀσθενείας, ἔδοξεν αὐτῷ πωλῆσαι τὴν Θεσσαλονίκην τῇ τῶν Ἐνετῶν γερουσίᾳ διὰ χρυσίους χιλιάδας πεντήκοντα. Εἴτα περάσας ἥλθεν ἐν τῇ Πελοποννήσῳ, ἐν χώρᾳ λεγομένῃ Μανινείᾳ καὶ μετὰ τοῦ νιοῦ αὐτοῦ Ἰωάννου τὴν διατριβὴν ἔκει ἐποίει ἐνεκεν τῆς τοῦ ἀέρος εὑκρασίας »⁴. Καὶ κατὰ τὸν Χαλκοκονδύλην (206. 5) « Ἀνδρόνικος μέντοι ἐς Πελοπόννησον παρὰ τὸν ἀδελφὸν ἀφικόμενος τὴν τε δίαιταν εἶχε

1. Σ. Λάμπρον, Παλαιολόγεια..., τόμ. 3, σ. 40₁₃: « Ἐκόμιζε δὴ καὶ ἥπειρος καὶ θάλασσα τοὺς ἐπιδημοῦντας, καὶ ἦν ἥδυ τοιοῦτο θεάσασθαι τὸ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ πρατόμενον. Ὡκουν οἱ νεήλυδες τοὺς ἀοικήτους, καὶ ἄλση κατειέμνετο καὶ ἐκαθαίρετο χῶρος ἄπας πολλά τε αὖ τῶν ἀνημέρων χωρίων, ἀπερούντονται διαδέσιν ὑπῆρχε χρήσιμα πλὴν λησιαῖς, ἥμεροῦτο καὶ ἐδέχετο φυτὸν καὶ παντοδαπὸν σπέρμα, εἴκοντα χερσὶ γηπόνων ἀροῦν εἰδότων ». Πβ. Σ. Κούγέαν, Περὶ Μηλιγκῶν τοῦ Ταῦγέτου ἐξ ἀφορμῆς ἀνεκδότου ἐπιγραφῆς ἐκ Λακωνίας, Πραγματεῖαι τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τ. 15, ἀριθμ. 3, σ. 32.

2. Περὶ τῶν ναῶν τῆς Μάνης βλ. R. Traquair, The Churches of Western Mani, Annual of the British School at Athens, τ. XV (1908/9), σ. 177 - 213. H. Megaw, Byzantine architecture in Mani, αὐτόθι, τ. XXXIII (1932/33), σ. 137 - 162. M. G. Sotiriou, Βυζαντινὰ μνημεῖα τῆς Λακεδαιμονίου, Λακωνικὰ 1 (1932), σ. 16 - 17. A. Bon, Le Péloponnèse Byzantin jusqu'en 1204, Paris 1951, σ. 138 - 140. Δ. Β. Βαγιακάκου, Τὰ μνημεῖα τῆς Μέσα Μάνης. Ὁ Βυζαντινὸς ναὸς τῆς Παναγίας Ὁδηγητρίας καὶ ἡ ἐν αὐτῷ τοιχογραφία τοῦ Ἐλκομένου, Σπαρτιατικὰ Χρονικὰ 6 (1942), τεῦχ. 61 - 63, σ. 99 - 102.

3. Βλ. Δ. Β. Βαγιακάκου, Ἀρχαῖα καὶ μεσαιωνικὰ τοπωνύμια ἐκ Μάνης, Ἑλληνικὰ 15 (1957), σ. 203 - 219 καὶ εἰς Πελοποννησιακὰ 2 (1957), σ. 302 - 333.

4. Georgios Phranzes, Ghronicon. Vol. 1, Lipsiae 1954, 125, 2 - 7 (ἐκδ. J. Papadopoulos).

ἐν Μαντινείᾳ τῆς Λακωνικῆς, ἐς δὲ δὴ ἐπικρατοῦντος τοῦ νοσήματος ἥδη τελέως ἐτελεύτησε». Όμοιως δὲ δεσπότης Θωμᾶς, καθ' ὃν χρόνον οἱ Τοῦρκοι ἐκυρίευον τὴν Πελοπόννησον (1458), κατέφυγε «σὺν τῇ γυναικὶ εἰς τὴν Μαντίνειαν τῆς Λακωνικῆς πρὸς τῇ θαλάσσῃ οὖσαν»¹ διόδεν «ηὔρεν καράβιν καὶ ἐπέβη καὶ ἐδιέβη εἰς τὸν Ἀβαρῖνον εἰς τὸ Πόρτο Λόγκο καὶ ἀπεκεῖ ἐσηκώθη καὶ ἦλθεν εἰς Κορυφοὺς μὲ τὴν βασίλισσαν καὶ μὲ τοὺς δύο νίοὺς αὐτοῦ καὶ μὲ τὴν αὐθεντόπουλη τὴν θυγατέρα αὐτοῦ»².

Ἐκ Μαντινείας ἐπίσης, ἀνεχώρησεν εἰς Κωνσταντινούπολιν παλαιότερον (1447), ἐπιβιβασθεὶς πλοίου, καὶ δὲ ἐν Πετρίνῃ τῆς Λακεδαίμονος διατρίβων Ἰωάννης ὁ Εὐγενικός³.

Εἶναι γνωστὸν ὡσαύτως ὅτι ἡ περιφέρεια τῆς Ἐξω Μάνης (Ἀνδρούβιστα - Ζαρνάτα - Λεῦκτρον) εἶχε δοθῆ ὡς τιμάριον εἰς τὸν Κωνσταντῖνον Παλαιολόγον: «(Ο Θεόδωρος) δέδωκε πρὸς αὐτὸν (τὸν Κωνσταντῖνον) τὴν Βοστίτζαν... καὶ εἰς τὸ ἔτερον μέρος τὰ ὅσα ἐν τοῖς ποσὶ τοῖς πρὸς δυσμὰς ἥλιον εἰσὶ τοῦ ὑπερμεγέθους ὅρους τοῦ Ταῦγέτου ἐξ ὧν ἦν τι βέλτιον φρούριον καὶ χώρα Πελοποννήσου, τὸ Λεῦκτρον Μαΐνης καὶ πάντα τὸν ἐκείνου ζυγὸν⁴ ἄχρι καὶ τῆς Πύλου⁵ τῆς λεγομένης Οἰτίλου⁶. Ἐκ δὲ τοῦ ἔξω ζυγοῦ τὸ κάστρον Ζαρνάτας⁷ καὶ Γαστίτζα, τὸ ἀδιάσειστον Μελέ, Δυρράχιον καὶ Πολιαρούς, Γαρδίκια καὶ τὰ περὶ αὐτά»⁸.

Ἄλλὰ καὶ τῶν Μελισσηνῶν αἱ σχέσεις μετὰ τῆς Μάνης ἦσαν στεναί⁹. Κλάδος τῆς βυζαντινῆς ταύτης οἰκογενείας εὑρίσκετο ἐγκατεστημένος πιθανῶς

1. Χαλκονδύλης, 447, 10. Πβ. Γ. Φραντζῆν, 388, 5 (εκδ. Βόννης).

2. Σ. Λάμπρου, Βραχέα Χρονικά (εκδ. Ακαδημίας Αθηνῶν, ἐπιμελείᾳ Κ. Αμάντου, Μνημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς Ιστορίας, τόμ. Α', 1932 - 1933, ἀριθμ. 9, στ. 79. Πβ. Σ. Κουγέαν, Συμβολαὶ εἰς τὴν ιστορίαν καὶ τοπογραφίαν τῆς ΒΔ. Μάνης, Ἑλληνικὰ 6 (1933), σ. 276 - 277.

3. Ι. Κ. Βογιατζίδον, Οἱ πρίγκιπες Χειλάδες τῆς Λακεδαίμονος, Ν. Ἑλλην. 19 (1925), σ. 202. Πβ. Σ. Λάμπρου, Παλαιολόγεια, τόμ. Α', σ. μ'.

4. Περὶ τοῦ Ζυγοῦ τῆς Μάνης βλ. Σ. Κουγέα, Περὶ Μελιγκῶν, ἐνθ' ἀν., σ. 7 - 10 καὶ Δ. Β. Βαγιακάκου, Ἀρχαῖα καὶ μεσαιωνικὰ τοπωνύμια ἐκ Μάνης, Ἑλληνικὰ 15 (1957), σ. 211 - 212.

5. Νομίζω ὅτι πρέπει νὰ γραφῇ τῆς πύλης τῆς λεγομένης Οἰτίλου, διότι τὸ Οἰτύλον, καθ' ὃν γνωρίζω, οὐδέποτε ἐλέγετο Πύλος. Ἐνταῦθα πρόκειται περὶ τοῦ τέρματος τοῦ Ζυγοῦ, διότι ἀπὸ τοῦ Οἰτύλου ἀρχίζει ἄλλο τμῆμα τῆς Μάνης. Εἶναι πύλη, εἴσοδος δηλ. ἄλλου τμήματος τῆς Δυτικῆς Μάνης.

6. Περὶ τοῦ τοπωνυμίου τούτου βλ. Δ. Β. Βαγιακάκου, ἐνθ' ἀν., σ. 209 - 211.

7. Περὶ Ζαρνάτας βλ. Σ. Κουγέα, ἐνθ' ἀν., Ἑλληνικὰ 6 (1933), σ. 270 - 324.

8. Γ. Φραντζῆς, 131, 15. 134, 3 (εκδ. Ι. Παπαδοπούλου).

9. Δ. Β. Βαγιακάκου, Μελισσηνοὶ καὶ Κοντόσταβλοι ἐκ Μάνης εἰς Ζάκυνθον, 1509. Ἐπετηρίς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου 3 (1951), σ. 142 - 149, ἐνθα καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία. Πβ. Α. Δασκαλάκην, Ἡ Μάνη καὶ ἡ Ὁθωμανικὴ αὐτοκρατορία 1453 - 1821, ἐν Ἀθήναις 1923, σ. 40 κέξ.

πρὸ τῆς Ἀλώσεως εἰς τὸ χωρίον Πραστεῖον¹ (Προάστειον) τῆς Ἐξω Μάνης. Κατὰ τὴν μετὰ τὴν Ἀλωσιν περίοδον φαίνεται ὅτι Μελισσηνοί τινες ὑπηρέτησαν ὡς Στρατιῶται (Stradioti) ἢ ὡς ἀρχηγοὶ Στρατιωτῶν και ἐκ τῶν πρώτων ἐπολέμησαν κατὰ τῶν Τούρκων ὅμοῦ μετὰ τῶν Βενετῶν. Ὁ οἶκος οὗτος ἦσκει μεγάλην ἐπιφέροντα εἰς τὴν Μάνην, διότι βραδύτερον τῷ 1572 οἱ ἀδελφοὶ Μελισσηνοί, Μακάριος ἀρχιεπίσκοπος Ἐπιδαύρου και Θεόδωρος χωροδεσπότης, παρακινούμενοι ἐκ προκηρύξεων και ὑποσχέσεων τοῦ νικητοῦ τῆς ἐν Ναυπάκτῳ ναυμαχίας Δὸν Ζουὰν τοῦ Αὐστριακοῦ, ἐπανεστάτησαν τὴν Μάνην. Ἡ οἰκογένεια αὕτη ἦγειτο τῆς περιφερείας Πραστείου και πολὺ μετὰ ταῦτα. Ἡδη τῷ 1618 ὑπογράφει μεταξὺ τῶν προεστῶν τῆς Μάνης ἐπιστολὴν τῶν Μανιατῶν πρὸς τὸν δοῦκα τοῦ Νεβέρο και ὁ «Νικητας Μελισσηνος και Ταβουλαρις χωρας Πραστίου»². Κλάδος τῶν Μελισσηνῶν ἐγκατεστάθη εἰς Ζάκυνθον πρὸ τοῦ 1509, ὡς μαρτυρεῖται ἐξ ἐγγράφου τοῦ ἀρχειοφυλακείου Ζακύνθου τοῦ ἔτους τούτου³.

Γενικώτερον μετὰ τὸ 1460, ὅτε περιῆλθεν εἰς χεῖρας τῶν Ὀθωμανῶν και τὸ ἔσχατον τοῦ Ἑλληνισμοῦ Παλλάδιον ἐν Πελοποννήσῳ, πολλαὶ ἀρχοτικαὶ και μὴ οἰκογένειαι τοῦ Μυστρᾶ και τῶν γῆρο πόλεων και κωμῶν τῆς Λακεδαιμονίου, ἐγκαταλείψασαι τὰς ἐστίας των, κατέφυγον ἐπὶ τῶν Α. και Δ. ὑπωρειῶν τοῦ Ταῦγέτου. Ἐκεῖθεν ἐπύκνωσαν τοὺς κατωκημένους τόπους τῆς Μάνης και ἀνήγειρον νέους συνοικισμούς. Ἐντεῦθεν διεξήγαγον εἰς τοὺς μετέπειτα χρόνους μετὰ τῶν ἐντοπίων ἀνενδότως τοὺς ὑπὲρ ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων ἀγῶνας⁴. Ἡ στρατιωτικὴ ἀριστοκρατία τοῦ Δεσποτάτου κατέφυγε βραδύτερον εἰς τὸν ἐλεύθερον χῶρον τῆς Μάνης, ὅπου συνεκροτήθη ἡ περίφημος Luogotenenza della strata di Maina (Στρατόπεδον τῶν ἐν Μάνῃ Στρατιωτῶν) εἰς τὴν δούκιαν προσέτρεχον και Ἐλληνες ἐξ ἄλλων μερῶν. Τόση δὲ ᾧτο ἡ φήμη τῶν Μανιατῶν ὡς Στρατιωτῶν (Stradioti), ὥστε προσελαμβάνοντο ὡς διδάσκαλοι τῆς τακτικῆς τοῦ πολέμου. Ἀρχηγοὶ αὐτῶν ἀναφέρονται οἱ ἀδελφοὶ Μποχαλαῖοι, Καβάκαι, ὁ Θεόδωρος Λιβέρης ἢ Λαγός, οἱ Σκιαδόπουλοι οἵτινες ἀπὸ τοῦ 1494 ἐγκαθίστανται εἰς Ζάκυνθον, κ.ἄ. Οὗτοι ἔκινήθησαν γενναίως και ἀποφασιστικῶς κατὰ τῶν κατακτητῶν⁵.

Ἡ πρώτη τούτων κίνησις ἐγένετο διὰ τῆς προκηρύξεως τοῦ ἀρχιστρα-

1. Περὶ τούτου βλ. Δ. Β. Βαγιακάκον, Ἀρχαὶ και μεσαιωνικὰ τοπωνύμια ἐκ Μάνης, Πελοποννησιακὰ 2 (1957), σ. 331 - 333.

2. Α. Δασκαλάκη, ἐνθ' ἀν., σ. 69.

3. Δ. Β. Βαγιακάκον, Μελισσηνοὶ και Κοντόσταβλοι..., ἐνθ' ἀν., σ. 144.

4. Σ. Χ. Σκοπετέα, Ἐγγραφα ἴδιωτικὰ ἐκ Δ. Μάνης τῶν ἐτῶν 1547 - 1830, Ἐπετηρίς τοῦ Ἀρχείου τῆς Ἰστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου, τόμ. 3 (1950), σ. 64.

5. Πλείονα βλ. Κ. Σάθα, Ἐλληνες Στρατιῶται ἐν τῇ Δύσει και ἀναγέννησις τῆς Ἑλληνικῆς τακτικῆς, ἐν Ἀθήναις 1885. Τοῦ αὐτοῦ, Monumenta Historiae Hellenicæ, τόμ. IV, V, πβ. Δ. Βαγιακάκον, Ἀθηνᾶ 53 (1949), σ. 147.

τήγου τῶν Βενετικῶν δυνάμεων Βερθόλδου d'Este. Τότε «*ἡ μὲν οὖν Λακωνικὴ καὶ τὸ Ταινάρον καὶ οἱ ἀμφὶ Ἐπίδαυρον ἀπέστησαν αὐτίκα ἐπιόντων τῶν Οὐενετῶν*»¹. Ἀλλ' ὅτε ὁ ἀρχιστράτηγος τῶν Βενετῶν ἐφονεύθη διὰ λίθου εἰς τινα κατὰ τοῦ Ἀκροκορίνθου ἐπίθεσιν καὶ ὁ διαδεχθεὶς τοῦτον ἀπειροπόλεμος Βαρβαρίγος ἐγκατέλιπε τὴν χώραν εἰς τὴν μανίαν τῶν Ὀθωμανῶν, πολλοὶ κάτοικοι τῆς Λακεδαίμονος κατέφυγον εἰς τὴν Μάνην. Πρὸς τούτους οἱ Τούρκοι διοικηταὶ ἀπέστειλαν ἐπιστολὰς καί, παρέχοντες συγχώρησιν διὰ τὴν ἀποστασίαν, προέτρεπον νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὰς ἐγκαταλειφθείσας πόλεις. Τότε πλεῖσται μὲν οἶκογένειαι ἐπανῆλθον, πολλαὶ ὅμως παρέμεινον καὶ ἀπεκατεστάθησαν εἰς τὴν Μάνην².

Τὴν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην γενομένην εἰς Μάνην μετανάστευσιν ὡς ἔξῆς περιγράφει ὁ Ραφφενέλ³: «Οἱ Ἡπειρῶται καὶ ἄλλοι πλάνητες ἐνωθέντες μετὰ τῶν λαῶν τῆς Σπάρτης καὶ Μεγαλοπόλεως ὑπεξέφυγον ἐν Μάνῃ τὴν Ὀθωμανικὴν δεσποτείαν, ἀμα τῇ εἰσβολῇ Μωάμεθ Β'. Αὗτοὶ οἱ φιλοπόλεμοι, καίπερ πολλῶν λιποτακτησάντων, δὲν ἐβράδυναν νὰ ἴδωσι τὰς ἔαυτῶν τάξεις πληρουμένας ὑφ' ὅλων τῶν παρὰ τῶν σατραπῶν ἥ διοικητῶν τῆς Βενετίας καταδιωκομένων Ἑλλήνων. Νομίζουσι μάλιστα ὅτι γόνοι τῶν αὐτοκρατορικῶν δυναστειῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Τραπεζοῦντος ἐκρύβησαν ἐκεῖ ὑπὸ πλαστὰ ὄνόματα καὶ ὅτι μετά τινας γενεὰς τὰ ἵχνη τῆς ὑψηλῆς αὐτῆς καταγωγῆς ἐξηλείφθησαν διὰ τῆς συγχωνεύσεως μετὰ τῶν Ἰθαγενῶν οἴκογενειῶν. Πολὺ ὀλίγον ἐνδιαφέρει τῇ τῶν Λακώνων δόξῃ ἀν ἥ ὑπό-

1. Χαλκοκονδύλης, 556, 11 - 13. Πβ. Α. Δασκαλάκην, ἐνθ' ἀν., σ. 18 κεξ.

2. Ὁς ἔξῆς περιγράφει τὰ πράγματα ὁ Χαλκοκονδύλης, 563, 3 κεξ.: «Ο δὲ τῶν θυρῶν ἡγεμὼν... κατέλιπεν μὲν ἐν τῇ Σπάρτῃ Ὁμάρη καὶ ἄμα αὐτῷ Ἀσάνη, ὡς λόγους τε ἐς τοὺς Σπαρτιάτας πέμποιεν. καὶ ὑποσιρέψαντες ἐς τὰ οἰκεῖα ἀπό τε τοῦ Ταινάρου καὶ Ἐπιδαύρου καὶ τῶν ἄλλων χωρίων, ἵνα αὐτίκα πυθόμενοι τοὺς Οὐενετοὺς ἐκλιπεῖν τὸν Ἰσθμόν, καὶ διενοοῦντο ἐπιόντες οἱ τοῦ ἡγεμόνος ἀμύνασθαι. Οὗτοι μὲν οὖν ἀφικόμενοι ἐς Σπάρτην λόγους τε τοῖς Σπαρτιάταις προσέφερον, καί τινας ἐν ἐρυμυοῖς αὐτοῦ ταύτη δοτιας πείσαντες κατέκισαν αὐθις ἐς τὴν πόλιν. καὶ τοῖς ἐν Ταινάρῳ καὶ τῇ Λακωνικῇ πέμπων ὁ Ἀσάνης παρεκάλει, λέγων τάδε: ἄνδρες Σπαρτιᾶται, δρᾶτε δήπου οἷα τὰ Οὐενετῶν πράγματα κατενήνεται ἐξ ὅτου πόλεμον βασιλεῖ ἀναιρούμενοι ἐνταῦθα, ἵνα τῆς δυνάμεως αὐτῶν μέγα μέρος ἐπιδείξαιντ' ἀν μάλιστα ἐν Πελοποννήσῳ, ὡς ἐτελεύτησεν αὐτῷ τὰ περὶ τὸν Ἰσθμὸν καὶ ἄλλην χώραν τῆς Πελοποννήσου, ἐνθα τοῦ βασιλέως ἡ δύναμις ἐκποδών τε ἀπέκισται, καὶ αὐτῶν γε δὲ τῶν Οὐενετῶν ἡ δύναμις ἐς τὰ μάλιστα ἥθροισται... Εἰ οὖν παρέχοντος βασιλέως συγγνώμην ἐφ' οὓς ἐξηπατήθητε ὑπὸ τῶν κάκιστα ἀπολουμένων Πελοποννησίων, τῶν πρὸς τοὺς Οὐενετοὺς τετραμμένων καὶ οὐδ' ὅτιοῦν ὑγιὲς τῇ χώρᾳ τῇδε διανοουμένων... οἱ μὲν ἐπείθοντο καὶ κρύφα τῶν Οὐενετῶν ὑποσιρέψοντες ἔμενον ἐν τοῖς οἰκείοις, οἱ δὲ δεινῶς κατεχόμενοι ἐν τῷ Ταινάρῳ ἔπειπον, πεύσεσθαί τι ἀπὸ Παιόνων».

3. Ἰστορία τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων (μετάφρ. Κοκκίδον), ἐν Ἀθήναις 1861, σ. 162.

θεσις αὗτη εἶναι μᾶλλον ἡ ἥττον βάσιμος. ‘Η ἄγονος τιμὴ ὅτι ἔσμιξαν τὸ αἷμα αὐτῶν μετ’ ἐκείνων τῶν μοναρχῶν οὐδὲν ἥδύνατο νὰ προσθέσῃ εἰς τὴν δόξαν αὐτῶν».

Ἐκ τῆς κινήσεως ταύτης ἔξηγεῖται ώσαύτως και διατί πολλαὶ οἰκογένειαι τῆς Μάνης, ως αἱ τῶν Καβάκηδων, Φωκάδων, Χειλάδων, Τρουπάκηδων, Σγουρῶν, Μιχολιναίων, Σέρβων κ.λ.π., εἶναι συνώνυμοι πρὸς τὰς τοιαύτας τῆς Λακεδαίμονος τῶν χρόνων τοῦ Δεσποτάτου. Προφορικαὶ παραδόσεις, κτητορικαὶ ἐπιγραφαὶ ναῶν, τοπωνύμια και ἄλλαι πηγαὶ ἐνισχύουν τὴν γνώμην ταύτην. Οὕτω, τὸ κτιτορικὸν τοῦ ναοῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας Γουρνίτσων ἔξω Μάνης, τοῦ ἔτους 1592, φέρει ώς κτίτορας αὐτῆς τὸν «κὺρο Στρατηγίου Μιχολίνα και Κάλλιστον Παχυγιάννην». Ἐν εὐαγγελίῳ ἐπίσης τοῦ αὐτοῦ ναοῦ ὑπάρχει ἀφιέρωσις τοῦ δωρητοῦ, ἔχουσα οὕτω : «ὑπὲρ ὑγείας Νικολάου Παχυγιαννέα ἐκ Βορδωνίας τῆς Σπάρτης». Ὡστε ὁ δωρητὴς εἰς μεταγενεστέρους χρόνους ζῶν εἰς Βορδώνιαν ἐγνώριζεν ὅτι εἰς ναὸς εἰς Καρδαμύλην Μάνης ἦτο τῆς οἰκογενείας του. Ἡ οἰκογένεια Παχύγιανη ὑπάρχει και σήμερον εἰς Λακεδαίμονα¹.

‘Ως καταγομένους ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν φέρει σήμερον ἡ παράδοσις ὅχι μόνον τοὺς Στεφανοπούλους τοῦ Οἰτύλου, τοὺς Τρουπάκηδες τῆς Καρδαμύλης ἀλλὰ και τοὺς Κοντοστάβλους τῆς Μέσα Μάνης, τοὺς Ταβουλάρηδες, τοὺς Κουμουνδούρους, Κουτηφαραίους, Κονταίους, Φωκᾶδες, Χρυσοσπάθηδες κ.ἄ. Ἀκόμη διὰ τῆς παραδόσεως ἔφθασε μέχρι σήμερον και τὸ ὅτι ἐκ τῶν οἰκογενειῶν τοῦ Μυστρᾶ πλεῖστοι γόνοι τῶν Παλαιολόγων, τῶν Κομνηνῶν, τῶν Καντακουζηνῶν και ἄλλων ἐπιφανῶν οἰκογενειῶν τῶν δύο Ἑλληνικῶν αὐτοκρατοριῶν Βυζαντίου και Τραπεζοῦντος κατέφυγον εἰς τὴν Μάνην, πολλαὶ δὲ σήμερον οἰκογένειαι αὐτῆς ὑπερηφανεύονται ὅτι ἐκεῖθεν ἔλκουντι τὸ γένος² και ἐναβρύνονται νὰ ἀποκαλοῦνται Παλαιολογιᾶνοι, Φωκᾶδες και Κομνηνοί.

Τὴν ἐπικύρωσιν τῶν ἴστορικῶν μαρτυριῶν ἀλλὰ και τὴν ἀλήθειαν τῆς παραδόσεως δύναται νὰ πιστοποιήσῃ ἡ ἔρευνα τῶν ὀνομάτων και ἐπωνύμων τῆς Μάνης, ως και ἡ μελέτη τῶν τοπωνυμίων τῆς χώρας ταύτης, διότι εἰς αὐτὰ διατηρεῖται ζῶσα ἡ ἀσθενὴς ἴστορικὴ ἥχω τοῦ παρελθόντος.

Κατωτέρω παρέχομεν μίαν *νέαν σειρὰν*³ ἐπωνύμων και ὀνομάτων ἐκ

1. Σ. X. Σκοπετέα, ἔνθ' ἀν., σ. 63.

2. Π. Καλονάρος, Μεγάλη Ἑλλάς, Ἀθηναὶ 1944, σ. 117, σημ. 2. Α. Δασκαλάκη, ἔνθ' ἀν., σ. 19.

3. Διὰ παλαιοτέρας μελέτας ἐπωνύμων Μάνης βλ. Δ. Β. Βαγιακάκου, Μελισσηνοὶ και Κοντόσταβλοι ἐκ Μάνης εἰς Ζάκυνθον, ἔνθ' ἀν. Τοῦ ἰδίου, Δομέστικος - Δομέστικισσα - Δομέστιχας - Δομέστιχόγγονος, Ἐπετηρὶς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου 5 (1955), σ. 92 - 101. Τοῦ ἰδίου, Περὶ τοῦ ὀνόματος Δικαῖος, αὐτόθι, τόμ. 6 (1957), σ. 210 - 222 και Μεσαιωνικὰ και νέα Ἑλληνικά, Ἀθηνᾶ 59 (1955), σ. 22 κέξ. (*Βουτικλάρις, Καλλονάρος, Καμπανάρος, Σουκαρᾶς, Τορνάρος, Χαρτουλάρος*).

Μάνης, τὰ δποῖα τὴν ἀρχήν των ἔχουν εἰς τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους καὶ, χωρὶς βεβαίως νὰ ἔξαντλῶμεν τὰς σχετικὰς μαρτυρίας καὶ τὴν βιβλιογραφίαν, παρακολουθοῦμεν αὐτὰ κατὰ τὸ δυνατόν, δίδοντες πληροφορίας, αἵτινες δύνανται νὰ χρησιμοποιηθῶσι διὰ μίαν μελλοντικὴν πληρεστέραν προσωπογραφίαν τῶν βυζαντινῶν τούτων οἶκων.

Ἡ μελέτη τῶν ἐπωνύμων ἐν συνδυασμῷ καὶ πρὸς ἄλλους παράγοντας θὰ πιστοποιήσῃ τὴν ὑπαρξίν βυζαντινῆς ζωῆς καὶ κινήσεως εἰς τὴν Μάνην.

Βαβαλέας. Οἶκογ. ἐπώνυμον σήμερον ἐν "Εξω Μάνη. Τοῦτο ἔχει τὴν ἀρχὴν ἐκ τοῦ προσηγορικοῦ βαβαλᾶς (ὁ κατασκευαστὴς λίκνων), ὅπερ, ὡς ἐπαγγελματικὸν ἐκ παρωνυμίου τὸ πρῶτον, ἔλέχθη καὶ ἐπώνυμον *Babalaç*. Εἴτα διὰ τῆς ἐν "Εξω Μάνη ἐπικρατούσης πατρωνυμικῆς καταλ. -έας¹ ἐσχηματίσθη τὸ σημερινὸν *Babaleas*.

Τὸ ὄνομα παράγεται ἐκ τοῦ μεσαιωνικοῦ οὔσιαστ. *βαβάλιον* - *βαβάλιν*, ὅπερ, ὡς καὶ εἰς τὰ σημερινὰ Δωδεκανησιακὰ ἴδιώματα καὶ εἰς Κύπρον, σημαίνει τὸ λίκνον². Ἐκ μεσαιωνικοῦ ἀσματος³ ἔχομεν τὸν στίχον :

Εἶχασιν κόρην καὶ αὐτοί, βρέφος εἰς τὸ βαβάλιν.

Διὰ τὰ ἐκ τῆς λ. *βαβάλιν* παράγωγα εἰς τὰς νεοελληνικὰς διαλέκτους, ὡς εἶναι τά : *βαβαλάκιν*, *βαβαλίδα*, *βαβαλίζω*, *βαβαλίστρα*, βλ. τὰ οἰκεῖα λήμματα τοῦ 'Ιστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Νέας Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τῶν ἴδιωμάτων (ἔκδ. 'Ακαδημίας Ἀθηνῶν).

Γερακάρις. Γνωστότατον εἶναι ἐν Μάνη τὸ ὄνομα *Γερακάρις* καὶ ὡς βαπτιστικὸν καὶ ὡς ἐπώνυμον. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τούτου διὰ παραγωγικῶν καταλήξεων ἔχομεν ἐν Μάνη τὰ ἐπών. *Γερακαράκης* (1727)⁴, *Γερακαρέας* (Λευκτρον), *Γερακαράκος* (Βάθεια, Μπουλαριοί, Ὁχιά).

Τὸ ἐπώνυμον ἐκ Μάνης εἶναι ἀρχετὰ παλαιόν. Ἡδη περὶ τὸ 1527 εἰς ἔγγραφον⁵ πρὸς τὸν πρεβεδοῦρον Ζακύνθου ἀναφέρεται « ὁ Γιάνης ὁ Γερακάρης ἀπὸ την Μανην ». Ἐν Ζακύνθῳ ἐπίσης εὑρίσκεται ἐγκατεστημένος τῷ 1663 « ὁ Ἀντώνιος Κοσμᾶς λεγόμενος Γερακάρις »⁶. Ἐπίσης μεταξὺ τῶν

1. Περὶ τῆς καταλ. -έας βλ. Φ. Κουκούλέ, Περὶ τῶν καταλήξεων -έας, -βρόχι, -αῖος, Λεξικογραφικὸν 'Αρχείον 6 (1923), σ. 237 - 261.

2. 'Ιστορικὸν Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς Γλώσσης, ἐν λ.

3. 'Απολλωνίου Διήγησις, στ. 423 (ἔκδ. G. Wagner, σ. 262).

4. Σ. Λάμπρος, Τὸ ἰατρικὸν σημειωματάριον μανιάτου χειρουργοῦ, Ν. Ἑλλην. 14 (1917), σ. 61.

5. Τοῦ αὐτοῦ, 'Ελληνικὰ ἔγγραφα ἐν τῷ Ἀρχείῳ τῆς Βενετίας, ΔΙΕΕ 4 (1887), σ. 649. Πρ. καὶ A. Μάτεση, Χρονικόν, σ. 215.

6. Δ. Β. Βαγιακάκον, Μανιάται εἰς Ζάκυνθον, 'Επετηρίς τοῦ Ἀρχείου τῆς 'Ιστορίας τοῦ 'Ελληνικοῦ Δικαίου 5 (1954), σ. 34.

προυχόντων τῆς Κελεφᾶς ἐν Μάνῃ μνημονεύεται κατὰ τὸ 1690 και ὁ Γερακάρις¹. Λίαν γνωστὸς τυγχάνει ἐπίσης ὁ ἐπὶ βενετοχρατίας Μανιάτης πειρατὴς Λιμπεράκης Γερακάρις². Γνωστὰ δὲ εἶναι αὐτόθι και τὰ Γερακαριὰ (ὄνθυμα, χωρ. Λάγια 1716)³ και Γερακαρίτσα (ἐπών.)⁴.

Τὸ ὄνομα ἔχει σχέσιν μὲ τὸ ἐπαγγελματικὸν γερακάρις (ἱερακάριος), δηλ. μὲ τὸν ἐπιμελούμενον τῆς διὰ τὸ κυνήγιον ἐκγυμνάσεως τῶν Ἱεράκων. Ἡ Ἱερακοτροφία ἦτο ἐν χρήσει ὀλίγον μετὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Σταυροφόρων διαδοθεῖσα ἐκ τῆς Ἀνατολῆς. Δημήτριος δὲ ὁ Πεπαγωμένος συνέγραψε τὸν ΙΓ' αἰῶνα, ἐντολῇ τοῦ αὐτοκράτορος Μιχ. Α. Παλαιολόγου, ἵδιον βιβλίον «Περὶ τῆς τῶν Ἱεράκων ἀνατροφῆς τε και ὑεραπείας»⁵.

Φαίνεται δὲ ὅτι και ἐν Μάνῃ ἐθεραπεύετο ἡ διὰ τὸ κυνήγιον Ἱερακοτροφία, ἀν λάβωμεν ὑπὸ ὅψιν μας ὑστερόγραφον εἰς ἐπιστολὴν τῶν Μανιατῶν πρὸς τὸν δοῦκα τοῦ Νεβέρο (τῷ 1612), εἰς τὸ δποῖον σημειώνεται ὅτι «Ἡ Ὅμετέρα Χριστιανικὴ Μεγαλειότης ἀπέστειλε τὴν A.E. τὸν κ. Βλάσιον μετὰ τῆς ἐπιστολῆς Αὐτῆς, ἵνα ἐξασφαλίσῃ τοὺς Ἱέρακας τοὺς δποίους εἴμενδα ὑποχρεωμένοι νὰ δώσωμεν εἰς τὴν Μεγαλειότητά Σας και περὶ τούτου δύναται νὰ εἶναι βεβαία ὅτι διὰ τῆς ἀποστολῆς τῆς A.E. τοῦ κυρίου Βλασίου ἡ οἰουδήποτε κρινομένου ὡς καταλλήλου θέλει ἔχει δσους ἐπιθυμεῖ ἐκ τῶν καλυτέρων τοῦ τόπου»⁶.

Τὸ ἐπάγγελμα ὅμως τοῦ Ἱερακοτρόφου ἦσκεῖτο και ἀλλαχοῦ τῆς Ἐλλάδος και ἐκ τοῦ ἐπαγγελματικοῦ τούτου προέκυψε παρωνύμιον τὸ πρῶτον και εἴτα ἐπώνυμον Γερακάρις και ἀλλαχοῦ τῆς Ἐλλάδος. Τὴν παλαιοτέραν μνείαν τοῦ ἐπωνύμου τούτου εὑρίσκω εἰς Κατωϊταλικὸν ἔγγραφον τοῦ 1141: Θύρσος γερακάρης⁷. Μετὰ ταῦτα δὲ ἐν Κεφαλληνίᾳ τῷ 1262 ἀπαντᾷ Ἰωάννης ὁ Γερακάρης⁸ και εἴτα ἐν Ἀθῷ (1322) ὁ Ἱερακάριος κὺρος Κωνσταντῖνος⁹. Ἐκ

1. Σ. Λάμπρος, Ἡ περὶ τῆς Πελοποννήσου ἐκθεσις τοῦ Βενετοῦ προνοητοῦ Κορνέρο, ΔΙΕΕ 2 (1885), σ. 288.

2. Κ. Σάθα, Τουρκοχρατουμένη Ἐλλάς, Ἀθήνησι 1869, σ. 309 κέξ. Α. Δασκαλάκη, ἐνθ' ἀν., σ. 85 κέξ.

3. Σ. Λάμπρος, ἐνθ' ἀν., Ν. Ἐλλ. 14, σ. 63.

4. Αὐτόθι, σ. 61.

5. Πλείονα βλ. Φ. Κουκούλε, Κυνηγετικὰ ἐκ τῆς ἐποχῆς τῶν Κομνηνῶν και τῶν Παλαιολόγων, ΕΕΒΣ 9 (1932), σ. 5 κέξ.

6. Α. Δασκαλάκη, ἐνθ' ἀν., σ. 54.

7. Fr. Trincheria, Syllabus græcarum membranarum, Napoli 1865, σ. 165. Πβ. Φ. Κουκούλεν, Θεσσαλονίκης Εύσταθίου τὰ Λαογραφικά, τόμ. 2, σ. 333. G. Rohlf, Studien zur romanischen Namenkunde, München 1956, 174. Ἐν Κάτω Ἰταλίᾳ ἀκούεται *Gerocárne*.

8. Miklosich-Müller, Acta, 5, 32. Πβ. Δ. Ζακυθηνόν, Κεφαλληνίας ἱστορικὰ και τοπωνυμικά, ΕΕΒΣ 6 (1929), σ. 194.

9. Actes de Chilandar (ἐκδ. Louis Petit - B. Korablev 1911), σ. 84, 65.

Νάξου ἐπίσης μαρτυρεῖται ἐν ἔγγραφω τοῦ 1540 δὲ Ἀντώνιος Γερακάρις δὲ Αὐθεντικός¹, ἐτερος δὲ Γερακάρις τῷ 1731². Τὸ ἐπώνυμον εἶναι γνωστὸν ἀκόμη ἐξ Ἡπείρου³, Ζακύνθου⁴, Κεφαλληνίας⁵, Κρήτης⁶ και Ναυπλίου⁷. Γερακάρις ἐν Ζακύνθῳ ἐκαλεῖτο δὲ φυτεύσας τὸ πρῶτον τῷ 1520 τὴν σταφίδα εἰς τὴν νῆσον, παραλαβὼν αὐτὴν ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον⁸.

Παρὰ τὸ ἐπώνυμον τοῦτο ἔχομεν και τὰ σχετικὰ τοπωνύμια : Γερακάρις δὲ (Μάνη, Βαμβακοῦ)⁹, Γερακαρῆνα ἥ (Μάνη), Γερακάρι τοῦ (Κρήτη¹⁰, Μεσσηνία)¹¹, Γερακάρι τὸ (Θεσσαλία¹², Θεσπρωτία, Κύθηρα)¹³, Γερακαρεῖο (Ζάκυνθος)¹⁴, Γερακαρεὺδο (Βαμβακοῦ)¹⁵, Γερακαρκὸν (Κύπρος)¹⁶, Γερακαρεὺδα (Κάρπαθος), Γερακαρεὺδα ἥ Γερακαρεὺδο (Κεφαλληνία)¹⁷, Γερακῶνες ("Ανδρος)¹⁸, Γερακαροῦ ἥ (Λαγκαδᾶς)¹⁹.

Ἐκ τῆς προσφωνήσεως « γεράκι μου » ἡτις ἡτο προσφιλὴς εἰς τὴν δημωδεστέραν βυζαντινὴν φιλολογίαν ἔχομεν ὑπὸ μօρφὴν ὑποκοριστικοῦ τὸ ὄνομα

1. Ι. Βισβίζη, Ναξιακὰ νοταριακὰ ἔγγραφα, Ἐπετηρ. Ἀρχείου Ἰστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου 4 (1951), σ. 64.

2. Π. Ζερλέντον, Φεουδαλικὴ πολιτεία ἐν τῇ νήσῳ Νάξῳ, ἐν Ἐρμουπόλει 1925, σ. 85.

3. Π. Ἀραβαντινοῦ, Χρονογραφία τῆς Ἡπείρου, Β', σ. 261, 334.

4. Λ. Ζώη, Λεξικὸν Φιλολογικὸν και Ἰστορικὸν Ζακύνθου, Ζάκυνθος 1898, ἐν λ.

5. Διον. Πύρρον, Γεωγραφία, Ἐνετίησιν 1818, σ. 326. (Εἰς κατάλογον συνδρομητῶν τοῦ 1818.) Πβ. Γ. Μακρυγιάννην, Ἀπομνημονεύματα, 27, 554 (ἐκδ. Σ. Ἀσδραχᾶ, 1957).

6. Γ. Χατζιδάκι, Γλωσσικὰ και Λαογραφικά, Λαογραφία 7 (1923), σ. 91. Πβ. Σ. Ξανθούδιδην, ἐνθ' ἀν., σ. 374 - 375. Λ. Ζώην, ΕΕΚΣ 1 (1938), σ. 100 και 3 (1940), σ. 182 : Ἐμμανουὴλ ἱερεὺς Γερακάρις 1683.

7. Γ. Αναγνωστόπούλον, Κρεββατᾶδες και Λακεδαιμων, Λακωνικὰ 1 (1932), σ. 260.

8. Σ. Δεβιάζη, Ἰστορικαὶ σημειώσεις περὶ σταφίδος ἐν Ἐπτανήσῳ και ἴδιως ἐν Ζακύνθῳ, Παρνασσὸς 16 (1893), σ. 307.

9. Χ. Κ. Σμυρνιώτη, Βαμβακίτικα, Μαλεβὸς 5 (1925), σ. 395.

10. K. Amantos, Die Suffixe der Neugriechischen Ortsnamen, München 1903, σ. 79.

11. Σ. Κουγέα, Ὁ μητροπολίτης Μονεμβασίας και Καλαμάτας Ἰγνάτιος ὁ Τζαμπλάκος, Πελοποννησιακὰ 2 (1957), σ. 149.

12. Η. Γεωργίου, Τοπωνυμιολογικαὶ Ἐρευναὶ, Ἀθῆναι 1951, σ. 20.

13. Ἰω. Κασιμάτη, Ἀπὸ τὴν παλαιὰ και σύγχρονη Κυθηραϊκὴ ζωή, Ἀθῆναι 1957, σ. 102 (οὐχὶ ὁρθῶς αὐτόθι, σ. 329, δὲ συγγρ. λέγει ὅτι ὀνομάσθη οὗτω διότι οἱ κάτοικοι του ἦσαν γεροί, ὑγιεῖς).

14. Δ. Γεωργακᾶ, Τοπωνύμια, Λαογραφία 12 (1938/48), σ. 189 - 192.

15. Φ. Κουκούλε, Ἰστορία τῆς Βαμβακοῦ, ἐν Ἀθήναις 1907, σ. 1α'.

16. Σ. Μενάρδον, Τοπωνυμικὸν τῆς Κύπρου, Ἀθηνᾶ 18 (1906), σ. 371.

17. Δ. Ζακυνθηνοῦ, ἐνθ' ἀν.

18. Ι. Βογιατζίδον, Ἀνδριακὰ Χρονικὰ 3 (1957), σ. 168.

19. Λεξικὸν τῶν δήμων και κοινοτήτων τῆς Ἑλλάδος, ἐν Ἀθήναις 1956, σ. 179.

Γερακούλλης - Γερακούλλα¹, ἐν δὲ τῇ Μάνῃ εἰς χειρόγρ. τοῦ 18 αἰῶν. τὸ ὄνομα *Γερακούλλης²* καὶ εἴτα τὸ ἐπών. *Γερακουλλάκος*. Ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Ζακύνθῳ ἀπαντᾶ καὶ τὸ ἐπών. *Γεράκης* ὅπερ ἐκ Κορώνης εἶναι γνωστὸν ἦδη τῷ 1558³.

Γεωργιλλέας. Σημερινὸν ἐπών. ἐν Λεύκτῳ, ὅπερ ἐσχηματίσθη ἐκ τοῦ παλαιοτέρου *Γεωργιλλᾶς* διὰ τῆς πατρωνυμικῆς καταλ. -έας. Ἐν Μάνῃ λέγεται ὡς ὄνομα ὁ τύπ. *Γεωργιλλῆς*. Τὸ αὐτὸ δὲ ὡς ἐπών. εἰς Βορδώνιαν⁴.

Τὸ σημερινὸν ἐπών. *Γεωργιλλᾶς* ἀπαντᾶ, καθ' ὅσον γνωρίζω, ἦδη τῷ 1319 εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς Μονῆς Χιλανταρίου ἐν "Αθῷ⁵: τὸ τοῦ *Γεωργηλᾶ* λεγόμενον μετὰ τοῦ συντεταγμένου αὐτῷ ἀγριδίου. Ἐν ἔτει δὲ 1321: εἰς τὸ περὶ τὸν Στρυμόνα χωρίον αὐτῶν τὸ τοῦ *Γεωργηλᾶ⁶* ἦ: καὶ τοῦ ζευγηλατείου τοῦ *Γεωργηλᾶ⁷*.

Τοῦτο ἐνθυμίζει τὸν βυζαντινὸν συγγραφέα τοῦ 14 αἰῶνος *Γεωργιλλᾶν Ρόδιον* τὸν Λιμενίτην⁸.

Τὸ ἐπώνυμον συναντᾶται καὶ ἐν Ζακύνθῳ ἦδη τῷ 1505⁹. Εἰς Κρητικὸν ἔγγραφον τοῦ 1687 ὑπογράφει ὁ « γιοργιλλᾶς Καπετανάκις »¹⁰. Όμοίως εἰς ἀπόφασιν προεστώτων Αἰγίνης τοῦ 1819 ὑπογράφεται ὁ *Γιανάκης γεοργιλᾶς¹¹*. Σήμερον γνωστὸν εἶναι ἐκ Γαργαλιάνων¹² καὶ Θήρας¹³, ἐν δὲ τῇ Πυλίᾳ ἔχομεν καὶ τοπων. τοῦ *Γεωργηλᾶ¹⁴*. Ἐξ ἔγγραφου τῶν Ἀρχείων τῆς Βενε-

1. Τ. Γριτσοπούλου, Βαπτιστικὰ ὄνόματα ἐκ Πελοποννήσου τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας, Λαογραφία 16 (1957), σ. 368.

2. Σ. Λάμπρου, ἐνθ' ἀν., Ν. Ελλην. 14, 65.

3. Δ. Β. Βαγιακάκου, Μεσσήνιοι εἰς τὴν Ζάκυνθον, Μεσσηνιακὰ Γράμματα, Καλαμάτα 1956, σ. 95.

4. Ἐφημ. « Παράρτημα Ἑλληνικοῦ Ταχυδρόμου » 1841, 30 Δεκεμβρίου, σ. 145.

5. Actes de Chilandar (ἔκδ. L. Petit - B. Korablev), 43, 7.

6. Αὐτόθι, 61, 15.

7. Αὐτόθι, 71, 28.

8. K. Krumbacher - Σωτηριάδου, 'Ιστορία τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας, τόμ. 3 (1900), σ. 65, 111, 116.

9. Σ. Δὲ Βιάζη, Χρονικὰ Γεωργηλᾶ, Κυψέλη (Ζακύνθου), τόμ. 3 (1886), σ. 198 - 200. Δ. Καμπούρογλου, Μνημεῖα ίστορίας τῶν Ἀθηναίων, ἐν Ἀθήναις 2 (1890), σ. 153 - 156. N. Κονόμου, Χρονικὸ τοῦ Γεωργηλᾶ, Ἐπτανησιακὰ Φύλλα, τεῦχ. 7 (1947), σ. 95.

10. Α. Βουρδουμπάκη, Κρητικὰ ἔγγραφα ἐκ τῆς Ἐνετοκρατίας καὶ Τουρκοκρατίας, Χριστιανικὴ Κρήτη 2 (1913), σ. 416.

11. I. Λυκούρη, 'Η διοίκησις καὶ δικαιοσύνη τῶν Τουρκοκρατουμένων νήσων, Ἀθῆναι 1954, σ. 329.

12. Δ. Β. Βαγιακάκου, ἐνθ' ἀν.

13. Χειρόγρ. 'Ιστορ. Λεξικοῦ 547, 103.

14. ΧΙΔ 587, 187.

τίας (ἔτους 1686) παραδίδεται καὶ τὸ ἐπών. *Γεωργιλλάκις*¹. Σήμερον ἔχομεν καὶ ἐπών. *Γεωργιλλόπουλος*.

Γουδέλης. Βυζαντινὸν εἶναι τὸ σήμερον ἐν Μάνῃ (Λεῦκτρον, Φαγκριάνικα, Ἀράχοβα) συναντώμενον ἐπώνυμον *Γουδέλης*. Κατὰ τὸ 1821 Ἀθανάσιος Γ. ἡτο ἀρχηγὸς ἀτάκτων σωμάτων ἐν Μάνῃ. Τὰ κατὰ τὸν οἶκον *Γουδέλη* εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους δὲν δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν εὐκόλως καὶ συνεχῶς².

Ἐκ τῶν φερόντων τὸ ὄνομα τοῦτο γνωστὸς τὸ πρῶτον εἶναι κατὰ τὸν δωδέκατον αἰῶνα ὑπερμεσοῦντα ὁ *Λέων Γουδέλης*, πρὸς τὸν δποῖον ἀπευθύνεται ἡ τριακοστὴ πέμπτη τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Εὔσταθίου Θεσσαλονίκης. Ἡ ἐπιστολὴ ἐπιγράφεται ἀπλῶς *Tῶ Γουδέλῳ κυρίῳ Λέοντι οὐδεμιᾶς εἰς τὸ ὄνομα προστιθεμένης προσωνυμίας*. Ἐξ αὐτῆς ὅμως τῆς ἐπιστολῆς ἐξάγεται ὅτι ὁ Λέων Γουδέλης κατεῖχεν ἐπιφανὲς ἀξίωμα, διὸ καὶ βλέπομεν τὸν Εὔσταθίον προσφωνοῦντα αὐτὸν διὰ τῶν λέξεων : *καλέ μου δέσποια*³. Ἄλλὰ καὶ *Σφραγὶς Λέοντος μαγίστρου τοῦ Γουδέλη σώζεται πιθανῶς τοῦ 11 - 12 αἰῶνος*⁴. Ἐπίσης κατὰ τὸν 11 - 12 αἰῶνα μαρτυρεῖται καὶ *Γουδέλης Μιχαήλ*⁵. Σύγχρονος δὲ πρὸς τὸν Λέοντα ἦ προγενέστερος ἐπὶ Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ (1143 - 1180) ἡτο *Τζυκανδήλης Γουδέλης*, ἀνάγων τὸ γένος εἰς ἐπιφανῆ αὐτοκρατορικὸν οἶκον, διότι ἡ πρὸς μητρὸς μήτηρ αὐτοῦ (*πατρομήτωρ*) ἡτο ἀδελφὴ (*συγγόνη*) τοῦ Νικηφόρου Βοτανειάτου⁶.

Ἐπὶ Μανουὴλ Παλαιολόγου (1391 - 1425) ἀναφέρεται στρατηγὸς ἔτερος *Τζυκανδήλης Γουδέλης*⁷. Τὴν ἴδιαν ἐποχὴν (1400 - 1401) παρουσιάζονται δ *Γεώργιος Γουδέλης* καὶ δ *υἱὸς αὐτοῦ Ἰωάννης*⁸. Οὗτως ἐξ ἐγγράφου τοῦ 1400 μαρτυρεῖται ὅτι «ἡ *Κυρὰ Ἀννα Ἀσανῆνα ἡ Παλαιολογῖνα* ἐγκλησιν ἐποιήσατο κατὰ τοῦ... κυροῦ *Γεωργίου τοῦ Γουδέλη* περὶ τοῦ πρὸ χρόνων

1. Σ. Λάμπρον, Σημειώσεις περὶ τῆς ἐν Πελοποννήσῳ Βενετοχρατίας, Ν. Ἑλλην. 20 (1926), σ. 347.

2. Πλείονα βλ. Σ. Λάμπρον, 'Ο Βυζαντινὸς οἶκος Γουδέλη, Ν. Ἑλλην. 13 (1916), σ. 211 - 221.

3. Tafel, Eustathii metropolitæ Thessalonicensis opuscula, 1832, σ. 341. Πβ. Φ. Κουκουλέν, Θεσσαλονίκης Εύσταθίου τὰ Λαογραφικά, 2, 282.

4. V. Laurent, Les bulles métriques dans la sigillographie byzantine, Ἑλληνικὰ 8 (1935), σ. 51.

5. Τοῦ αὐτοῦ, ἔνθ. ἀν., Ἑλληνικὰ 4 (1931), σ. 219. «*Γραφ(ὰς) σφραγῖς(ω) Μιχαὴλ τοῦ Γουδέλουν*».

6. Σ. Λάμπρον, ἔνθ' ἀν., Ν. Ἑλλην. 13, 213.

7. Αὐτόθι, 13, 214. Μανουὴλ *Τζυκανδήλης* ὑπῆρξε Λακεδαιμόνιος βιβλιογράφος (1358 - 1370). Βλ. Σ. Λάμπρον, Λακεδαιμόνιοι βιβλιογράφοι, Ν. Ἑλλην. 4 (1907), σ. 167 - 176.

8. Αὐτόθι, σ. 217.

ἐπιτὰ πωληθέντος αὐτῷ ἀμπελίου»¹. Ἐξ ἑτέρου δὲ ἐγγράφου τοῦ 1401 εἶναι γνωστὸν ὅτι «τοῦ κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Γουδέλη εἰς τὰ κάτω μέρη ταξιδεύσειν μέλλοντος ἔθηκεν ἡ Παλαιολογῖνα μετὰ βουλῆς τῆς συμπενθέρας αὐτῆς προικῶν ἐγκόσμια καὶ δανεισαμένη ὑπέροπνα τριακόσια δέδωκεν αὐτὰ τῷ Γουδέλῃ, ἵνα πραγματεύσηται ταῦτα καὶ πορίσηται τι ἐξ αὐτῶν διὰ τὴν ἔξοδον ἥν εἰς παιδία εἰχεν»².

Ἐξάδελφος δὲ τοῦ Μανουὴλ Παλαιολόγου καὶ θεῖος τοῦ Ἰωάννου Η' Παλαιολόγου μαρτυρεῖται ὁ Δημήτριος Παλαιολόγος Γουδέλης³. Οὗτος ἀναφέρεται καὶ εἰς ἐπιστολὴν τῆς Κοινότητος τῆς Βενετίας πρὸς τὸν ἐν ΚΠόλει Φλωρεντίνον Bettino Bartoli περὶ διαπραγματεύσεων μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ χάριν παραχωρήσεων ἐν ΚΠόλει⁴.

Ο Καντακουζηνὸς (2. 394, 23) ἀναφέρει ἐπίσης ὅτι «Ἀβδηρῖται προσῆλθον ἐκοντὶ δεσμώτην ἀγαγόντες καὶ Γουδέλην τὸν τῆς βασιλίσσης Ἀννης οἰνοχόον».

Νομίζω ὅτι τοῦ αὐτοῦ ἐπωνύμου εἶναι καὶ ὁ ἐν ἔτει 1262 ἐν Κεφαλληνίᾳ μαρτυρούμενος Γουδέλης: πλησίον χωραφιου τοῦ Γουδέλη⁵.

Εἰς τὸν Νικόλαον Γουδέλην μετὰ τοῦ Βενετοῦ Βαπτιστοῦ Γρίττη κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ πολιορκίαν τῆς ΚΠόλεως ἀνετέθη ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου ἡ φύλαξις τῆς πύλης τῆς παρὰ τὸ Ἀγίασμα τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, τῆς ἄλλως καλούμένης πύλης τῆς Σηλυβρίας⁶. Ἀχρονολόγητον γράμμα φέρει ὑπογραφὴν τοῦ πρωτοπαπτᾶ χώρας Κουκούλη Γουδέλη τοῦ Κατακαλῶνος⁷.

Γρίτσης. Ἐκ Κουτήφαρη τῆς Μάνης μαρτυρεῖται οἰκογένεια Γρίτη ἐγκατεστημένη ἦδη τῷ 1667 εἰς Ζάκυνθον. Ἐκ τῆς οἰκογ. ταύτης ἔχομεν καὶ ἀγιογράφον Ἰωάννην τῷ 1749.

Νομίζω ὅτι τὸ ἐπών. τοῦτο εἶναι τὸ αὐτὸ πρὸς τὰ παραδιδόμενα μεσαιωνικὰ Γρίτζας καὶ Γραίτζας.

Γρίτζας Ἀνδρέας Παλαιολόγος, βυζαντινὸς στρατιωτικός, ἀπεχώρησεν εἰς Βενετίαν μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν Τούρκων (1460)⁸.

1. Miklosich - Müller, Acta 2, 361.

2. Αὐτόθι, 2, 511. Πβ. Κ. Ἀ μ α ν τ ο ν, Κατωτικά - Κάτω μέρη, Ἐλληνικά 8 (1935), σ. 28.

3. Miklosich - Müller, Acta 3, 172. Σ. Λάμπρον, ἐνθ' ἀν., Ν. Ἐλλην. 13 (1916), σ. 213.

4. Τοῦ αὐτοῦ, Παλαιολόγεια..., 3 (1926), σ. 359₁.

5. Miklosich - Müller, Acta, 5, 51.

6. Σ. Λάμπρον, ἐνθ' ἀν., Ν. Ἐλλην. 13, 220.

7. Miklosich - Müller, Acta 1, 166. Πβ. καὶ Ράλλη, Περὶ τοῦ ἀξιώματος τοῦ πρωτοπρεσβυτέρου, Ηρακτ. Ἀκαδ. Ἀθην. (1936), σ. 105, σημ. 8.

8. Σ. Λάμπρον, Κωνσταντίνος Παλαιολόγος Γραίτζας ὁ ἀμύντωρ τοῦ Σαλμε-

‘Υπὸ τὸν τύπον *Γραίτζας* ἀναφέρει ὁ Φραντζῆς (409. 17) παρωνύμιον Παλαιολόγου τινός: «Τὸ Σαλμενικὸν ἐκράτησε μέχρι τινός τις Παλαιολόγος λεγόμενος τὸ ἐπίκλην *Γραίτζας*».

Τὸ τύπον *Γρίτσας* ἀναφέρει καὶ ὁ Χαλκοκονδύλης (558. 21): «καὶ οὗτε δὴ τὰλλα προσεχώρησέ σφισι πλὴν τῶν τὴν Σπάρτην οἰκούντων, ἐξαπατηθέντων ὑπὸ ‘Ελληνος νεανίου, *Γρίτζα* τοῦνομα ἔχοντος...».

Καβάκος. ‘Υπὸ τὸ ἐπών. τοῦτο εἶναι γνωστοὶ ἐκ Μάνης ἀγωνισταὶ τοῦ 1821. Ἐκ τούτων ὁ Νικόλαος ἔλαβε μέρος εἰς διαφόρους μάχας ὑπὸ τὸν Τσαλαφατῖνον, ἐφονεύθη δὲ εἰς τὴν μάχην τῶν Τριχόρφων 1825. Ἡ ἐκ τῆς Ἀν. Μάνης *Πολυξένη Καβάκον* διεκρίθη εἰς τὴν ἀμυναν ἐναντίον τοῦ Ἰμβραήμ. Τῷ 1827 τραυματισθεῖσα εἰς τινα συμπλοκὴν παρὰ τὰ Μεσσηνιακὰ Φρούρια ἥχμαλωτίσθη καὶ ἔχρησιμοποιήθη ὡς ἵατρὸς εἰς Ναυαρῖνον κατὰ τὸν ἐνσκήψαντα λοιμόν. Μεταφερθεῖσα εἰς Αἴγυπτον ὑπηρέτησεν εἰς τὸ ἀνάκτορον τοῦ Μωχάμετ Ἀλῆ μέχρι τοῦ 1832, ὅπότε ἀπέθανεν εἰς Καϊρον¹. Καβάκαι δὲ πειραταὶ εἶχον ὡς ὅρμητήριον των τὴν Μονεμβασίαν². Τὸ ἐπών. συναντᾶται καὶ εἰς πωλητήριον ἔγγραφον τοῦ ἔτους 1600 ἐκ τῆς ‘Εξω Μάνης ὑπὸ τὸν τύπον *Καβάκης* (*Μανόλης, Θοδωρῆς καὶ Δημήτριος*)³. Σήμερον εἰς τὰ Κύθηρα ὑπάρχει ἐπών. *Καβάκος*⁴. Ἡ οἰκογ. αὕτη δὲν ἀποκλείεται νὰ προέρχεται ἐκ Μάνης, ὡς καὶ πολλαὶ ἄλλαι τῶν Κυθήρων.

‘Ο οἰκος *Καβάκη* ἀπαντᾶ παλαιότερον εἰς Λακεδαιμονα καὶ ἦτο συγγενῆς πρὸς ἄλλον αὐτόθι ἐπιφανῆ τὸν τῶν *Ραοὺλ - Ραλῶν*, δι’ ὃ ἐλέγοντο καὶ *Ραοὺλ - Καβάκαι*. Γνωστὸς ἐκ τούτων εἶναι ὁ βιβλιογράφος *Δημήτριος Ραοὺλ Καβάκης* ὁ Σπαρτιάτης καὶ *Βυζάντιος* (1480 - 1487), ὅπως ὁ ἕδιος ὑπέγραψε, καὶ ὁ νῖος αὐτοῦ ‘Εμμανουὴλ⁵.

Κατὰ τὸν Κ. Σάθαν⁶, ὁ *Δημήτριος Ράλης*, ὁ ἐπιλεγόμενος *Καβάκης*, μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων κατάκτησιν τῆς Πελοποννήσου, προσφυγὼν

νίκου, Ν. ‘Ελλην. 11 (1914), σ. 260 κέξ. Πβ. D. Zakythinos, Le Despotat grec du Morée, Athènes 1953, τ. 2, p. 115.

1. Γ. Καψάλη, ἐν Μεγ. ‘Ελλην. ‘Εγκυκλ. ἐν λ. *Καβάκος*.

2. Αἰκ. Π. Καλονάρος, Λουλούδια τῆς Μονεμβασιᾶς καὶ τοῦ Ταϋγέτου, Αθῆναι 1936, σ. 19.

3. Σ. Χ. Σκοπετέα, ἐνθ’ ἀν., σ. 70, 71, 103.

4. Κυθηραϊκὴ ἐπιθεώρησις 1 (1923), σ. 211.

5. Πλείονα περὶ τοῦ οἰκου Καβάκη βλ. Σ. Λάμπρον, Λακεδαιμόνιοι βιβλιογράφοι, Ν. ‘Ελλην. 4 (1907), σ. 331 - 342. Τοῦ αὐτοῦ, Παλαιολόγεια..., Α', σ. μβ' καὶ Β', σ. ιη', 179 κέξ., 181₃. Α. Χατζῆ, ἐνθ’ ἀν., σ. 41, 43. N. A. Bees, Demetrios Rallis Kabakis und der Marcianus IX 21, Byz. Neogr. Jahrb., τόμ. 15 (1939), σ. 137 - 140. D. Zakythinos, Le Despotat grec de Morée, Athènes 1953, τ. 2, p. 214. Πβ. M. Vogel - V. Gardthausen, Die Griechischen Schreiber des Mittelalters und der Renaissance. Leipzig 1909, s. 102, 117.

6. Νεοελληνικὴ Φιλολογία, ἐν Αθῆναις 1868, σ. 76.

εἰς Ἰταλίαν ὑπηρέτησε διαφόρους ἥγεμόνας ὡς ἀρχηγὸς Ἐλλήνων ἵππεων.

Ἄξιος ἴδιαιτέρας μνείας εἶναι δὲ ἐν Μάνῃ ἀρχηγὸς Στρατιωτῶν Ἀνδρέας Καβάκος, περὶ τοῦ ὄποίου εἰς βενετικὸν ἔγγραφον τοῦ 1478¹ ἀναγράφονται τὰ ἔξῆς : « multum commendatur probitas et fides fidelissimi nostri domini Andree Cavachi nobilis Peloponnesi capitis Stratotorum in Brachio Maine, qui a principio expeditionis Amoree servivit et servit fidelissime ». Εἰς ἐπιστολὰς Χουμανιστῶν τοῦ 15ου αἰῶνος συχνὰ συναντᾶ κανεὶς τὸ όνομα τοῦ Μανουὴλ Καβάκη², ὃ δὲ Θωμᾶς Παλαιολόγος δι’ ἀργυροβούλλου του παραχωρεῖ τὸ ὅμισυ τοῦ χωρίου Βαλλοίμων (τῆς νῦν ἐπαρχίας Καλαβρύτων) εἰς τὸν Μιχαὴλ Καβάκην³.

Ἐξ ἐπιγραφῆς ὡσαύτως ἐπὶ τοῦ νοτίου τοίχου τοῦ ναοῦ τοῦ Ἅγιου Ἰωάννου ἐν Μυστρᾷ εἶναι γνωστὴ καὶ ἡ Καλὴ Καβάκαινα⁴.

Ο τύπ. κατὰ πληθ. Καβακέοι ἀπαντᾶ καὶ ἐν τῷ « Ὁρισμῷ » τοῦ Μωάμεθ τοῦ II (26 Δεκεμβρίου 1454). Πρόκειται δὲ ἐνταῦθα περὶ ἀρχόντων⁵.

Ἡ παλαιοτέρα μνεία τοῦ ἐπων. Καβάκης ἀπαντᾶ, καθ’ ὅσον γνωρίζω, εἰς ἔγγραφον τῆς μονῆς Ζωγράφου τοῦ Ἅγιου Ὁρούς τοῦ ἔτους 1327 : Καβάκη κυροῦ Ἀθανασίου⁶.

Ἡ οἰκογ. Καβάκου εἶναι γνωστὴ καὶ ἐκ Χίου. Ο Ἰγνάτιος μητροπολίτης Χίου (1618 - 1627) ἡναγκάσθη νὰ δεχθῇ καὶ ὑπογράψῃ τὴν παραχώρησιν τῆς Ἐξαρχίας Βολισσοῦ - Πυργίου εἰς τὸν Μιχαὴλ Καβάκον⁷. Γνωστὸς εἶναι ἐπίσης ὃ ἐκ Χίου ἐπιστολογράφος Λαυρέντιος Καβάκος ἱερομόναχος. Περὶ τούτου καὶ περὶ ἑτέρων Χίων Καβάκων βλ. ὅσα γράφει ὁ Α. Παπαδόπουλος Κεραμεύς⁸. Εἰς ἐπιστολὴν δὲ τοῦ ἔτους 1654 περὶ τῶν ἐν

1. K. Sathas, Documents inédits relatifs à l'histoire de la Grèce au moyen âge V (1883), p. 37.

2. D. Zakythinos, ἐνθ' ἀν., σ. 101.

3. Σ. Λάμπρου, Παλαιολόγεια..., 4 (1930), σ. 239 - 240. Πβ. D. Zakythinos, ἐνθ' ἀν., p. 124, 200, 230, 240.

4. K. Ζησίου, Ἐπιγραφαὶ χριστιανικῶν χρόνων τῆς Ἐλλάδος. Μέρ. Α' Πελοπόννησος, ἐν Ἀθήναις 1917, σ. 68 [= Βυζαντίς 1, 68].

5. Σ. Παπαγεωργίου, Μωάμεθ Β' τοῦ κατακτητοῦ ἐπιστολιματὸν διάταγμα, Ἐπετ. Παρνασσοῦ 13 (1918), σ. 195 - 198. Τὸ ἔγγραφον καὶ εἰς Miklosich-Müller, Acta 3, 290.

6. W. Regel - E. Kurtz - B. Korablev, Actes de Zographou, ἔγγρ. XXV, 85 καὶ XXVIII 70, 120 (τοῦ ἔτους 1330), Παράρτημα Βυζαντινῶν Χρονικῶν Πετρουπόλεως, τόμ. 13 (1907).

7. K. Αμάντον, Ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἰστορίαν τῆς Χίου, Ἐλληνικὰ 4 (1931), σ. 52. Πβ. K. Σάφαν, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη 3 (1872), σ. 562. Πβ. καὶ ὅσα γράφει ὁ Λ. Βρανούσης, Ἡ ἐν Ἡπείρῳ μονὴ Σωσίνου, Ἐπειηρίς Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν 6 (1956), σ. 89, σημ. 3.

8. Συμβολαὶ εἰς τὴν ἰστορίαν τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας, Ἐλλην. Φιλολ. Σύλλ. ΚΠόλεως 17 (1887), σ. 58 - 59.

Χίῳ Φροντιστηρίων ὑπογράφεται μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ ἄγουστης *Καββάκος*¹. Τῷ 1725 ὑπῆρχεν ἐν Χίῳ ὁ διδάσκαλος *Ίωακεὶμ* ἵερομόναχος *Καβάκης*². Εἰς τὸ Φλαγγίνειον ἐπίσης Φροντιστήριον γνωστοὶ ἐκ Χίου ὑπότροφοι ἐκ τῆς οἰκογ. Καβάκη εἶναι οἱ : *Ἀντώνιος*, *Ιωάννης*, *Κωνσταντῖνος*, *Μᾶρκος*, *Φραγκῖσκος* (1740)³. Σημερινὸν τοπων. τῶν Γεροντάδων τῆς Χίου λέγεται τοῦ *Καβάκου*. Νομίζω ὅτι δὲν εἶναι ἀσχετον πρὸς τὸ ἐπώνυμον καὶ τὸ ἐν *Ίκαρίᾳ* μνημονευόμενον ἐπών. *Καφάκος*⁴.

Καβάσιλας. Καὶ τοῦ βυζαντινοῦ τούτου οἴκου κλάδος εὑρίσκεται ἐγκατεστημένος εἰς Μάνην, ὅπόθεν μετηνάστευσεν εἰς Ζάκυνθον, ὅπου συναντᾶται τῷ 1662⁵. Τὸ σχετικὸν ἀνέκδοτον ἔγγραφον ἐκ τοῦ *Ἄρχειοφυλακείου* τῆς νήσου ἔχει ὡς ἔξης :

'Ἐν Χριστοῦ ὄνόματι ἀμήν. 1662 γεναρίου 26 εἰς τὸ κάστρο ζακύνθου τὴν σήμερον ὁ πιέρος Καβάσιλας τοῦ ποτὲ μιχάλη ἀπὸ τὴν μάνην ἐσυνιβάστη μὲ τὸ μρ τζόρτζη γραμματικόποντο νὰν τόνε δουλεύη εἰσὲ ρόγα⁶ χρόνον ἔναν πρῶτον ἐρχόμενον κατὰ τὴν τάξιν τῶν δουλευτάδων εἰσὲ πᾶσα δουλειὰ δποὺ τόνε βάλη ὁ ἄνωθες μρ Τζόρτζης μέσα καὶ ὅξω⁷ καὶ διὰ ρόγα του νὰ τοῦ δόσῃ ριάλια ἐπτὰ ἥμισυ καὶ τὰ ροῦχα του κατὰ τὸ συνήθειο τοῦ τόπου μας καὶ ὅτι πρᾶμα ἥθελε κονσενιάρη⁸ ἄνίσως καὶ τὸ χάση νὰ εἶναι ἵν ὅμπλιγο⁹ νὰν τὸ πλερώνη καὶ ἀ φύγη προτοῦ νὰ σώσῃ τὸν καιρό του, νὰ χάνῃ τὴ ρόγα του, μὰ ἄνίσως καὶ τόνε διώξη καὶ ὁ ἄνωθεν μρ Τζόρτζης προὺ νὰ φινίρῃ τὸν καιρόν του, νὰν τοῦ ἀποκρένεται¹⁰ δλη τὴ ρόγα του. "Ειςι συνιβασμένος ὑπὸ μαρτυρίας τοῦ μρ γιόργο μεστρῆ καὶ μρ στάθη μποῦλτζο.

(Συμβολαιογράφος *Άγγελος Αβάσταγος* σ. 6) ¹¹.

Σήμερον ἐν Μάνῃ (τ.δ. Μαλευρίου) ὑπάρχει τοπων. ὁ *Καβάσιλας*. *Ὑπὸ* τὸ ἐπώνυμον *Καβάσιλας* εἶναι γνωστὰ πολλὰ πρόσωπα. Δὲν εἶναι

1. Π. Ζερλέντον, Περὶ τῶν ἐν Χίῳ φροντιστηρίων, *Ἄθηνα* 29 (1917), σ. 240.

2. Αὐτόθι, σ. 245. Περὶ τῶν Καβάκων Χίου βλ. καὶ *I. Ανδρεάδον*, *Ιστορία τῆς ἐν Χίῳ ὁρθοδόξου ἐλληνικῆς ἐκκλησίας*, *Άθηνησιν* 1940, σ. 153.

3. Κ. Μέρτζιον, Θωμᾶς Φλαγγίνης καὶ ὁ μικρὸς *Ἐλληνομνήμων*, Πραγματεῖαι *Ακαδημίας Αθηνῶν*, τόμ. 9 (1939), σ. 126, 127.

4. *Ιω. Μελά*, *Ιστορία τῆς νήσου Ίκαρίας*, *Άθηναι*, τόμ. 2 (1958), σ. 274.

5. Λ. Ζώη, ἐνθ' ἀν. ἐν. λ. Σχετικὸν ἔγγραφον ἐκ τοῦ *Ἄρχειοφυλακείου Ζακύνθου* τοῦ ἔτους 1662 θὰ δημοσιεύσωμεν ἄλλαχοῦ.

6. *roga* = μισθός, ἀμοιβή.

7. Καὶ εἰς οἰκιακὰς καὶ ἀγροτικὰς ἐργασίας.

8. *Ital. consegnare*, ὑποδεικνύω, ἐμπιστεύομαι.

9. Εἰς ὑποχρέωσιν (*obbligare*).

10. Πληρώσω.

11. Τὸ *Ἄρχειοφυλακεῖον* ἐκάη κατὰ τὴν πυρκαϊὰν τοῦ 1953.

τοῦ παρόντος μία ἴστορική μονογραφία περὶ τῆς οἰκογενείας ταύτης. Σημειώνομεν ὅλιγα μόνον. Τὸ ἐπώνυμον εἶναι ἀρχετὰ παλαιόν. Ἡδη εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Βασιλείου Βουλγαροκτόνου (976 - 1025) ὁ τότε στρατηγὸς τοῦ θέματος τῆς Θεσσαλονίκης ἔκαλεῖτο *Νικηφόρος Καβάσιλας*. Ἐκτὸτε μεταξὺ τῶν φερόντων τὸ ἐπώνυμον τοῦτο μαρτυροῦνται καὶ οἱ : *Κωνσταντῖνος στρατηγὸς «δομέστικος τῆς Δύσεως»* ἐπὶ βασιλείας τῆς Ζωῆς (1041 - 1050). *Ἀλέξανδρος βυζαντινὸς στρατηγὸς ἐπὶ Ἀλεξίου Α' Κομνηνοῦ* (1081 - 1118)¹. *Ἀλέξιος Ἡπειρώτης ἄρχων τοῦ ΙΔ'* αἰῶνος, ὅστις ἐβοήθησε Νικηφόρον τὸν Β' υἱὸν τοῦ ἀποθανόντος δεσπότου τῆς Ἡπείρου *Ιωάννου Β'* Ἀγγέλου τοῦ Κομνηνοῦ μετὰ τοῦ ὅποίου εἶχε συμφιλιωθῆ ἥ μήτηρ του *Ἀννα* (1335) καὶ συνετέλεσεν οὕτω εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Ἀνδεγαυῶν κατάληψιν τῆς Κερκύρας. *Ιωάννης υἱὸς τοῦ Ἀλεξίου*, ὅστις ἔλαβε τιμάρια ἐν Κερκύρᾳ διότι ἐβοήθησε τὸν Κάρολον Γ' εἰς τὴν κατάληψιν τῆς νήσου. Τῷ 1386 ὁ *Ιωάννης* ἦτο μεταξὺ τῶν τεσσάρων ἀντιπροσώπων τῆς νήσου, οἵτινες ἔξελέγησαν ὅπως διαπραγματευθῶσι μετὰ τῆς Βενετίας τοὺς ὅρους τῆς παραδόσεως εἰς αὐτὴν τῆς Κερκύρας. Ἡ οἰκογ. Καβάσιλα εἶναι ἐγγεγραμμένη καὶ ἐν τῇ Χρυσῇ Βίβλῳ τῆς νήσου ἀπὸ τοῦ 1490², σώζεται δὲ μέχρι σήμερον³. *Νεῖλος μητροπολίτης Θεσσαλονίκης* (1390)⁴. *Γεώργιος λόγιος τοῦ 14 αἰῶνος γνωστὸς ἐκ τοῦ ποιήματος «Στίχοι τοῦ Καβάσιλα κυροῦ Γεωργίου»*⁵. Ἀκόμη μαρτυρεῖται *Νικόλαος ἀνεψιός τοῦ Νείλου* καὶ διάδοχος ἐν τῷ θρόνῳ τῆς Θεσσαλονίκης, ἀποθανὼν τῷ 1371. Περὶ τούτου γνωρίζομεν ὅτι εἶχε τὸ ἀξίωμα τοῦ σακελλαρίου καὶ ὅτι ἀνεμείχθη εἰς τὴν μεταξὺ τοῦ Καντακουζηνοῦ καὶ *Ιωάννου τοῦ Παλαιολόγου* ἔριν, συνταχθεὶς τῷ πρώτῳ, ὅτε εἰσῆλθε νικητὴς εἰς ΚΠολιν⁶. *Νικόδημος* (1595 - 1652) γεννηθεὶς ἐν *Ἄγιᾳ Εὐθυμίᾳ* τῶν Σα-

1. Σ. Λάμπρος, *Ἀλέξανδρος Καβάσιλας*, BZ 12 (1903), σ. 40 - 41. Πβ. καὶ N. Ἑλλην. 14 (1917/20), σ. 184. Ομοίως Νέου Ἑλληνομν. Εὑρετήριον, ἐνθα σχετικαὶ περὶ τῆς οἰκογενείας παραπομπαί. Α. Διομήδη, Βυζαντιναὶ μελέται, *Ἀθηναὶ*, τόμ. Α' (1942), σ. 67, σημ. 2.

2. Π. Χιώτου, *Ἴστορικὰ ἀπομνημονεύματα*, τόμ. 3, Κέρκυρα 1863, σ. 956.

3. Σ. Καβάσιλα, Λαογραφικὰ σύλλεκτα ἐκ Νυμφῶν Κερκύρας, Λαογραφία 2 (1912), σ. 638 - 669. Πβ. ΔΙΕΕ 5 (1900), σ. 191 (εἰς κατάλογον συνδρομητῶν).

4. Σ. Λάμπρος, *Παλαιολόγεια*, Α', σ. 141 καὶ 275. Πβ. ΕΕΒΣ 4 (1927), σ. 125.

5. K. Krummbacher - G. Σωτηριάδος, ἐνθ' ἀν., τόμ. 3, σ. 770.

6. Δημητρακόπούλος, *Ορθόδοξος Ἑλλάς*, Λειψία 1872. Χρυσοστόμος, Περὶ τῶν Ἡσυχαστῶν τῆς ΙΔ' ἐκατονταετηρίδος, Λειψία 1905. Σ. Λάμπρος, N. Ἑλλην. 14 (1917), σ. 103. Τοῦ αὐτοῦ, *Παλαιολόγεια*, Β', 115, 8. Πβ. Mikołaj - Müller, Acta 1, 298. V. Laurent, Un nouveau témoin de la correspondance de Démétrius Cydonès et de l'activité littéraire de Nicolas Cabasilas Chamaétos, *Ἑλληνικὰ* 9 (1936), σ. 187 - 188, 199. Ἐκ τῶν τελευταίων σχετικῶν δημοσιευμάτων ἀναφέρομεν τά: S. Salaville, Prière inédite de Nicolas

λώνων. Ἐξεπαιδεύθη ὑπὸ τοῦ λογίου μοναχοῦ τῆς μονῆς Βαρνακόβης Καλλινίκου, ἵδρυσε σχολὴν εἰς τὴν Ἀγίαν Εὐθυμίαν ὅπου ἐδίδαξε καὶ μετὰ ταῦτα ἐπέστρεψεν εἰς τὴν μονὴν ὡς διδάσκαλος. Τῷ 1642 προεχειρίσθη εἰς ἐπίσκοπον Σαλώνων ἀλλὰ δὲν ἀπεδέχθη τὴν ἔκλογήν¹. Συμεὼν (16 αἰών) ἐξ Ἀκαδηνίας σπουδάσας εἰς Πατάβιον. Μετέβη εἰς ΚΠολιν, ὅπου ἔχειροτονήθη διάκονος καὶ διαμένων εἰς τὰ πατριαρχεῖα ἐδίδασκε φυσικομαθηματικὰς ἐπιστήμας². Ἰγνάτιος ἔκλεγεὶς τῷ 1619 βοηθὸς τοῦ λίαν ἐγγραμμάτου Κρητὸς αἰδ. Γεωργίου Δόλτε (Dolce) ἐν τῇ Ἑλληνικῇ σχολῇ Βενετίας³.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω γνωστοὶ ἀκόμη εἶναι: Θεόδωρος ὁ Καβάσιλας λογοθέτης τοῦ Στρατιωτικοῦ⁴. Ἰωάννης (1446) κυβερνήτης τῆς Κορίνθου ἐν ὄνόματι Κωνσταντίνου Παλαιολόγου⁵. Ἀλέξανδρος Καβάσιλας νοβελλίσσιμος⁶. Ἐξ ἐγγράφων τοῦ Ἀγίου Ὅρους μαρτυρεῖται ὁ δικαιοφύλαξ Δημήτριος διάκονος Κανίσκης ὁ Καβάσιλας (1327)⁷. Ἐτερος δὲ Γεώργιος ἐκ τῆς μονῆς τῶν Ἰβήρων (1295)⁸. Ομοίως ἀναφέρεται καὶ Ἰωάννης Καβασίλειος (12 αἰών)⁹ καὶ Καβάσιλας Μιχαὴλ (1342)¹⁰. Ἐκ τῶν Ἀρχείων δὲ τῆς μονῆς Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου μαρτυρεῖται «δ δομέστικος Σερρῶν Ἰωάν-

Cabasilas à Jésus-Christ, Echos d'Orient 35 (1936), σ. 43 κεῖται. Le Christocentrisme de Nicolas Cabasilas, αὐτόθι, σ. 129 - 167. Cabasilas le sacellaire et Nicolas Cabasilas, αὐτόθι, σ. 240 - 427. R. Guilland, Le traité inedit «sur l'usure» de Nicolas Cabasilas», Εἰς μνήμην Σπυρίδωνος Λάμπρου, ἐν Ἀθήναις 1935, σ. 269 - 277. P. Enepekides, Der Briefwechsel des Mystikers Nicolaos Kabasilas, BZ 46 (1953), σ. 18 - 46. J. Sěvčenko, Nicolas Cabasilas, correspondence and the treatment of late byzantine literary texts, αὐτόθι 47 (1954), σ. 49 - 59. A. Garzya, Un opuscule inédit de Nicolas Cabasilas, Byzantion XXIV (1956), p. 521 - 532.

1. Κ. Σάθα, ἐνθ' ἀν., σ. 316 - 317. Π. Καλονάρος, Ἡ ἱερὰ μονὴ τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου ἡ ἐπιλεγομένη Βαρνάκοβα, Ἀμφισσα 1957, σ. 99 - 100.

2. Κ. Σάθα, ἐνθ' ἀν., σ. 200. Πβ. Δ. Καμπούρογλου, Ἰστορία τῶν Ἀθηναίων 1 (1889), σ. 87, 92 - 93.

3. Κ. Μέρτζιον, ἐνθ' ἀν., σ. 174.

4. Καντακούνηνός, 1, 240, 11. Πβ. Miklosich-Müller, Acta 3, 246 (1374).

5. D. Zakythinos, ἐνθ' ἀν., σ. 115.

6. K. Κωνσταντόπουλος, Βυζαντινά μολυβδόβουλλα τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἐθνικοῦ Νομισματικοῦ Μουσείου, ἐν Ἀθήναις 1917, σ. 326.

7. Actes de Chilandar 112, 145. Πβ. καὶ Actes de Zographou, No XXV (1327), 10, 56, 65. No XLIV (1369), 30, 75. No XLIV, 75.

8. Fr. Dölger, Aus den Schatzkammern des Heiligen Berges, München 1948, 59/60, 0. Τὸ ἐπώνυμον καὶ ἐκ τῆς μονῆς Ξηροποτάμου τῷ 1351, αὐτόθι 19/11 καὶ 125, 15 καὶ ἐκ τῶν Actes de Xénophon (L. Petit) τοῦ 1330 (VIII, 100)

9. Schlumberger, Sigillographie de l'Empire Byzantin, Paris 1884, σ. 458.

10. Miklosich-Müller, Acta 1, 226.

νης ὁ *Καβάσιλας* »¹. Ὁμοίως μαρτυρεῖται *Καβάσιλας Κωνσταντῖνος* ἀρχιεπίσκοπος Δυρραχίου². Μνημονεύεται ἐπίσης ἐπιφανὴς Κρής *Καβάσιλας* μετασχών ὡς στρατηγὸς εἰς τὴν κατὰ τῶν Ἐνετῶν ἐπανάστασιν τῆς Κρήτης³. Γνωστὸς ἀκόμη εἶναι τῷ 1828 ὁ *Ιωάννης Καβάσιλας*⁴ καὶ τῷ 1839 ὁ *Εὐθύμιος Καβάσιλας*⁵. Τέλος *Λ. Καβάσιλας* ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος φαρμακοποιὸς ἐκ τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας⁶.

Ἐκ τοῦ ἐπωνύμου τούτου ἔχομεν καὶ διάφορα τοπωνύμια ὡς : *Καβάσιλας* ὁ (Μάνη), *Καβάσιλα* τά, χωρίον τῆς ἐπαρχίας Κονίτσης καὶ θέσις Χιμάρας ἐν Ἡπείρῳ⁷, χωρίον τῆς ἐπαρχίας Ἡλείας ἥδη τῷ 1689⁸, ἐτερον τῆς ἐπαρχίας Θηβῶν⁹, ἄλλο τῆς Ἀττικῆς¹⁰ καὶ ἐτερον εἰς Μακεδονίαν¹¹. Τέλος ὁ τύπος καὶ ὡς ὄνομα ἴσθμοῦ παρὰ τὴν Κάλυμνον¹². Τοπων. ἐπίσης τῆς Κερκύρας καλεῖται *Καβασιλᾶτα* τά¹³.

Καλή. Σύνηθες ἐν Μάνῃ εἶναι τὸ βαπτιστικὸν ὄνομα *Καλή*. Τοῦτο προφανῶς εἶναι τὸ θηλ. τοῦ ἐπιθ. καλδς. Ὡς ὄνομα συναντᾶται ἀπὸ τῶν Χριστιανικῶν ἥδη χρόνων ἀφοῦ ὑπάρχει καὶ Ἅγια Καλή¹⁴, συνηθέστατον ὅμως εἶναι εἰς τὴν Βυζαντινὴν ἐποχὴν ὡς φαίνεται ἐκ τῶν συλλογῶν τῶν δημοσιευθέντων ἐγγράφων¹⁵. *Καλή* ἐλέγετο καὶ ἡ ἀδελφὴ τοῦ Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου. Παρὰ τὸν τύπον τοῦ θηλ. ἀπαντᾶ εἰς τὴν Βυζαντινὴν ἐποχὴν ὡς ὄνομα καὶ ὁ τύπος

1. A. Guillou, Les archives de Saint - Jean - Prodrome sur le mont Ménécée, Paris 1955, σ. 191.

2. K. M. Ράλλη, Περὶ τοῦ δευτερεύοντος τῶν διακόνων, Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν 11 (1936), σ. 13.

3. Guillard, ἔνθ' ἀν., σ. 269.

4. Ἀρχεῖον Ὑδρας, τόμ. 14, σ. 163.

5. N. Βρυώνη, Μαθήματα τῆς ναυτικῆς ἐπιστήμης, Ἐρμούπολις 1839, σ. 125.

6. Ἐμμ. Ἐμμανούλη, Ἡ φαρμακευτικὴ εἰς Ζάκυνθον καὶ τὴν Ἐπτάνησον ἐπὶ Ἐνετοχρατίας καὶ Ἀγγλικῆς προστασίας, Πραγμ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν, τόμ. 3 (1936), σ. 28.

7. K. Δ. Στεργιόπου, Τὸ τοπωνυμικὸν τῆς ἐπαρχίας Κονίτσης, Ἡπειρωτικὰ Χρονικὰ 12 (1937), σ. 205.

8. K. Ἡλιοπούλου, Τὸ τοπωνυμικὸν τῆς Ἡλείας, Ἀθηνᾶ 52 (1948), σ.

155. Πβ. K. Ψυχογιόν, Βυζαντινὰ τοπωνύμια, Ἡλειακά, τεῦχ. 9 (1956), σ. 169.

9. M. E. Εγκυλ. ἐν λ.

10. I. Σαρρῆ, Τὰ τοπωνύμια τῆς Ἀττικῆς, Ἀθηνᾶ 40 (1928), σ. 154.

11. BZ 17, 377.

12. M. E. Εγκυλ. ἐν λ.

13. Γ. Σαλβάνου, Λαογραφικὰ σύλλεκτα ἐξ Ἀργυράδων Κερκύρας, σ. 50.

14. K. Αμάντου, Βυζαντινὰ καὶ νεοελληνικὰ ὄνόματα γυναικῶν, ΗΜΕ, 1929, σ. 119. Τοῦ αὐτοῦ, Γλωσσογεωγραφικά, Byz. Neugr. Jahrb., τόμ. 18 (1948), σ.

5 καὶ N. Εστία 52 (1952), 976.

15. Ὑπὸ Miklosich - Müller, Döllerer κ.λ.π.

τοῦ ἀρσ. *Καλὸς* (1301)¹, ὅστις ὡς ἐπώνυμον εἶναι και Νεοελληνικόν.² Άλλα και εἰς μεταγενέστερα ἔγγραφα ἐξ ἄλλων μερῶν τῆς Ἑλλάδος συναντᾶται τὸ ὄνομα *Καλή*. Οὕτως εἰς Κρητικὴν διαθήκην³ τοῦ ἔτους 1504, εἰς Ναξιακὸν ἔγγραφον τοῦ 1540 (*Καλὴ ἡ συμβίᾳ τοῦ Γιάκουμον Μάγκου*)⁴, εἰς ἔγγραφον ἐκ Μυκόνου τοῦ 1673 (*Καλὴ συμβίᾳ τοῦ ποτὲ Μανώλη Μανιάτη*)⁵ κ.λ. Καὶ ἐν συνθέσει ὑπὸ τὸν τύπον Ἐφτάκαλη ἀπαντᾶ ἥδη τῷ 1051⁶: *σεργηος νιος εὐπτοκαλῆς και Κατακάλη, Κυρακαλή, Καλάννα*⁶. Παρὰ τὴν Πάρον ὑπάρχει και «τὸ νησὶν τὸ λέγουν εἰς τὴν Ἀγίαν Καλήν»⁷.

Κλαπέας. Τὸ σημερινὸν ἐν Ἐξω Μάνῃ ἐπών. *Κλαπέας* ἔχει βυζαντινὴν τὴν ἀρχήν, σχηματισθὲν διὰ τῆς πατρωνυμικῆς καταλ. -έας ἐκ τοῦ ὄνοματος *Κλαπᾶς* ἢ (*Κλάπας*), ὅπερ ἐκ τοῦ προσηγ. *κλαπᾶς*. Τοῦτο δηλοῖ τὸν κατασκευάζοντα *κλάπας*⁸. Παρὰ βυζαντινοῖς ἢ λ. *κλάπα* ἐδήλουν ἢ τὸ ξύλινον ὑπόδημα: *Κλάπας* ὑποδεδεμένος ἐν βαλανείῳ γὰρ ὡν ἐτύγχανε⁹, ἢ τὴν ποδοκάκην: *Καὶ βάρτονν κ' εἰς τὰ πόδια του δυὸ σιδερένιες κλάπες*¹⁰.

Κομνηνός. Εἰς τὸ χειρόγραφον τοῦ Μανιάτου χειρουργοῦ Ἰατροῦ Παπαδάκη (18 αἰῶνος) μεταξὺ τῶν ἄλλων ἐπωνύμων ἀναγράφονται ἐκ τῆς Ἀν. Μάνης και τά: *Κομνῶς μακρικόστας, γεροκομηνὸς γονοράκης* (1715 χωρ. Χιμάρα), *Κομηνὸς* (1717 χωρ. Κάβαλλος) και *γεροκομηνῶς* (1723 χωρ. Ἀφούγγια)¹¹. Ὁτι εἰς ταῦτα πρόκειται τὸ ὄνομα *Κομνηνὸς* εἶναι φανερόν. Ὡς ἐπών. ἀπαντᾶ ἐν Σπάρτῃ¹².

1. Fr. Dölger, Sechs Byzantinische Praktika des 14 Jahrhunderts für das Athoskloster Iberon, München 1949, σ. 35. Πβ. Vogel-Gardthausen, ἐνθ' ἀν., σ. 227.

2. K. Σάθα, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη 6, 690.

3. I. Βισβίζη, Ναξιακὰ νοταριακὰ ἔγγραφα, Ἐπετηρὶς τοῦ Ἀρχείου τῆς Ἰστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου 4 (1951), σ. 77.

4. Τοῦ αὐτοῦ, Δικαστικαὶ ἀποφάσεις Μυκόνου, ἐνθ' ἀν. 7 (1957), σ. 90.

5. Fr. Trinchera, ἐνθ' ἀν., σ. 48.

6. K. Ἀμάντου, Βυζαντινὰ και νεοελληνικὰ ὄνόματα γυναικῶν, ἐνθ' ἀν.

7. A. Delatte, Les Portulans grecs, Paris 1947, σ. 114.

8. Πλείονα βλ. Δ. Β. Βαγιακάκου, Τοπωνύμια εἰς ἄδος, Ἀθηνᾶ 56 (1952), σ. 15 - 22.

9. Δίων ὁ Κάσσιος 77, 4.

10. N. Πολίτου, Μελέτη περὶ τοῦ βίου τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων, Β' (1874), σ. 524. Πβ. Σ. Κυριακίδην, Διγενῆς Ἀκρίτας, σ. 36, στίχ. 24.

11. Σ. Λάμπρου, Τὸ Ἱατρικὸν σημειωματάριον Μανιάτου χειρουργοῦ, Ν. Ἑλλην. 14 (1917), σ. 61, 62, 64, 65.

12. Π. Κομνηνοῦ, Λακωνικὰ χρόνων προϊστορικῶν και Ἰστορικῶν, ἐν Ἀθήναις 1896.

Κατὰ τὴν παράδοσιν, ἐκ τῶν ἐν Μάνῃ ἰσχυρῶν οἰκογενειῶν ἡ τῶν Στεφανοπούλων ἀνάγει τὴν καταγωγὴν αὐτῆς εἰς τοὺς Κομνηνούς. Κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦ παπᾶ Νικολάου Στεφανοπούλου, ἡ οἰκογ. κατάγεται ἀπὸ τοὺς Κομνηνοὺς τῆς Κωνσταντινούπολεως¹, συμφώνως ὅμως πρὸς ὃσα ἔγραψεν ὁ Δημήτριος Στεφανόπουλος², αὗτη προέρχεται ἀπὸ τὸν Νικηφόρον, υἱὸν τοῦ τελευταίου αὐτοκράτορος Τραπεζοῦντος Δανιὴλ Κομνηνοῦ, καταφυγόντα εἰς τὴν Μάνην.

Κομπέας. Σημερινὸν ἐπών. χωρίου Κοτσημαραίικα³ (Κουτσουμαραίικα) κοινότητος Τσερίων τῆς περιοχῆς Καρδαμύλης εἶναι γνωστὸν ὑπὸ τὸν τύπον Κομπέας. Τοῦτο ἐσχηματίσθη ἐκ τοῦ ἐπων. Κόμπης διὰ τῆς πατρωνυμικῆς καταλ. -έας.

“Οτι δὲ τὸ αὐτόθι ἐπών. Κόμπης εἶναι βυζαντινὸν μαρτυρεῖται ἐκ τοῦ «‘Ορισμοῦ» τοῦ Δεσπότου Πορφυρογεννήτου (Θεοδώρου Β') Παλαιολόγου (τῷ 1440)⁴, δι' οὗ κανονίζονται αἱ σχέσεις δύο οἰκογενειῶν τῆς Ἀνδρουβίστης, Ἰσπανέων (Σπανέων) καὶ τῶν Κομπέων⁵. Ἐν τῷ «δρισμῷ» ἀναγράφεται: «‘Η βασιλεία μου διορίζεται διὰ τοῦ παρόντος αὐτοῦ δρισμοῦ ἵνα ἐπειδὴ ἐπροενεργετήθη παρ’ αὐτῆς ὁ εἰς τὴν Ἀνδρουβίσταν κὺρο Νικόλος ὁ Ἰσπανός καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ κύρο Θεόδωρος ἔχειν τὸν ἐκεῖσε Πέτρον Κόμπην μεθ’ ἡς στράτας ὁ πρὸς αὐτοὺς δρισμὸς προβὰς τῆς βασιλείας μου διορίζεται καὶ διαλαμβάνει· ἦν δὲ ἀνέφερον οἱ τοιοῦτοι ὅπως ὑπάρχει ὁ τούτον νίδος Θεόδωρος ὁ Κόμπης σύνοικος μετ’ αὐτῶν μιᾷ φαμελίᾳ ὄντες, ὑπάρχει δὲ ὁ τοιοῦτος Πέτρος γέρων ἀργὸς καὶ ἀκίνητος καὶ ἐξήτησαν οἱ τοιοῦτοι καὶ παρεκάλεσαν ἔχειν τὸν δηλωθέντα νίδον αὐτοῦ τοῦ Θεοδώρου μεθ’ ἡς στράτας εἶχον τὸν εἰρημένον Πέτρον τὸν πατέρα αὐτοῦ...».

Κουτήφαρης. Τὸ ἐπών. τοῦτο τὸ ὅποιον καὶ σήμερον ὑπάρχει εἰς τὸ ὅμώνυμον χωρίον τῆς Ἑξα Μάνης παραδίδεται ὑπὸ τοὺς τύπους: *Κουτύφαρις*, *Κουτήφαρης*, *Κουτούφαρης* καὶ *Κουτηφαρέας*.

Παλαιότερον, καθ’ ὃσον γνωρίζω, εἶναι τὸ *Κουτύφαρις* (γραπτέον *Kou-*

1. Π. Καλονάρος, Μεγάλη Ἑλλάς, Ἀθῆναι 1944, σ. 127, ἐνθα πλείονα.

2. Précis historique de la maison imperiale des Comnènes, à Amsterdam 1783. Πβ. A. Δασκαλάκην, ἐνθ’ ἀν., σ. 198. Π. Καλονάρος, ἐνθ’ ἀν., σ. 127.

3. Τὸ ἐπώνυμον *Κοτζημάρης* ἐκ τῆς περιοχῆς ταύτης, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ χωρίου ἀπαντᾶ εἰς ἔγγραφα τοῦ τόπου ἥδη τῷ 1720. Ἐκ τῶν ἐγγράφων μαρτυροῦνται ἐπίσης τά: *Κοτζημαρέας* 1778 καὶ *Κοτζημαρίτζα* Ἀντιωνία 1736. Βλ. Σ. Χ. Σκοπετέα, ἐνθ’ ἀν., σ. 81, 85, 92.

4. Σ. Κουγέα, Χρυσόβουλλον Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, Ἑλληνικὰ 1 (1928), σ. 380, σημ. 1.

5. Σ. Λάμπρον, Παλαιολόγεια 4 (1930), σ. 15. Πβ. Σ. Κουγέαν, ἐνθ’ ἀν., Ἑλληνικὰ 6 (1933), 276 - 277, σημ. Ὁ δρισμὸς οὗτος ἐξεδόθη τὸ πρῶτον ἐν Πανδώρᾳ 1 (1850 - 1851), σ. 71.

τήφαρης) μαρτυρούμενον εἰς ἔγγραφον τῆς μονῆς Ζωγράφου ἐν Ἀγίῳ Όρει τῷ 1267: *Κοντύφαρις Κυριακός*¹. Μετὰ ταῦτα *Κοντούφαρης Ἰωάννης* ἀπαντᾷ τῷ 1316². Ἐγνωστον εἶναι πότε ἐμφανίζεται τὸ πρῶτον εἰς Μάνην εἰς τὸ διμώνυμον χωρίον *Κουτήφαρη* (τοῦ). Μέλη τῆς οἰκογενείας ἐκ Μάνης μετηνάστευσαν ἀσφαλῶς ὡς *Stradioti* εἰς Ζάκυνθον ὅπου καὶ τοῖς ἐδόθη *Πρόνοια* μεταξὺ περιφερείας Φαγιᾶ καὶ Κούκεσι κληθεῖσα *Κουτήφαρη* μαρτυρούμενη ἥδη τῷ 1552 καὶ σφζομένη ἕως σήμερον ὡς χωρίον *Κουτήφαρι* τό³. Ἐπίσης οὕτω καλεῖται καὶ σημερινὸν τοπων. τοῦ χωρίου Γύρι ἐν τῇ νήσῳ⁴. *Νικόλαος Κουτήφαρης* τῷ 1674 ὑπογράφει συμφωνίαν τῶν Μανιατῶν μὲ πλοίαρχον ταρτάνας, ἵνα μεταφέρῃ οὕτος Μανιάτας ἀπὸ τὸ πόρτο Καλαμίτσι τοῦ Πραστείου τῆς Μάνης εἰς τὸ Λέτσε ἢ Ὁτράντο τῆς Ἰταλίας⁵. *Νικολὸς Κουτήφαρης* ἐπίσης πρωτομάστορας τῶν κτιστάδων Ζακύνθου εἶναι γνωστὸς ἐξ ἔγγραφου τοῦ 1718⁶.

Ἐκ Μάνης γνωστὸς εἶναι ὁ *Οἰκονόμος Κουτήφαρης* ἐκ Ζυγοῦ, ὃστις ὑπογράφει τῷ 1618 μετ' ἄλλων προυχόντων τὴν ἀναφερθεῖσαν ἐπιστολὴν τῶν Μανιατῶν πρὸς τὸν δοῦκα τοῦ Νεβέρο⁷.

Κουτήφαρης ἐπίσης ἀναγράφεται μεταξὺ τῶν προυχόντων τῆς Κελεφᾶς (Μάνης) εἰς κατάλογον τὸν ὅποιον ἔστειλε πρὸς τὴν Βενετικὴν Γερουσίαν ὁ πρῶτος διοικητὴς αὐτῆς Ἱάκωβος Κορνέρ (1688 - 1690) μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Μοροζίνη κατάληψιν τῆς Πελοποννήσου⁸. Εἰς ἔγγραφον ἐπίσης ἐκ Μάνης τοῦ ἔτους 1768 ὑπογράφει ὁ *Τζανέτος Κουτήφαρης*⁹. Ἐκ τῆς οἰκογ. ταύτης ἡ ὅποια ὑπάρχει μέχρι σήμερον προήρχετο καὶ ὁ πρῶτος Μπέης τῆς Μάνης *Τζανέτος Κουτήφαρης* 1776 - 1779¹⁰. Τῷ 1807 εἰς ἔγγραφον ἔχομεν καὶ τὸν τύπον *Κουτηφαρέας*¹¹.

1. *Actes de Zographou VII*, 60 (W. Regel - E. Kurtz - B. Kogalev, ἐν Βυζαντινοῖς Χρον. Πετρουπόλεως, τόμ. 13).

2. Miklosich - Müller, *Acta 1*, 47.

3. Λ. Χ. Ζώη, Λεξικὸν Ζακύνθου, σ. 473.

4. Χειρόγρ. Ἰστορ. Λεξ. 603, 118.

5. Δ. Β. Βαγιακάκου, 'Αποικία Μανιατῶν, 'Επετηρίς Μεσαιωνικοῦ 'Αρχείου 'Ακαδημίας 'Αθηνῶν 2 (1949), 155 - 156.

6. Τοῦ αὐτοῦ, Μανιάται εἰς Ζάκυνθον, 'Επετηρίς 'Αρχείου 'Ιστορίας 'Ελληνικοῦ Δικαίου (ἐκδ. 'Ακαδημίας 'Αθηνῶν), 6 (1955), σ. 32.

7. Α. Δασκαλάκη, ἐνθ' ἀν., σ. 69.

8. Σ. Λάμπρον, 'Η περὶ τῆς Πελοποννήσου ἐκθεσις τοῦ Βενετοῦ Προνοητοῦ Κορνέρ, ΔΙΕΕ 2 (1885), σ. 288.

9. Γ. Ἀναπλιώτη, Τὸ Κουτηφαραίκο τζάκι, 'Αρχεῖον (Καλαμάτας), τεῦχ. 30 (1957), σ. 56.

10. Τοῦ αὐτοῦ, Τζανέτμπεης Κουτήφαρης, ὁ πρῶτος μπέης τῆς Μάνης 1776 - 1779, αὐτόθι, τεῦχ. 29 (1957), σ. 1 - 20.

11. Τοῦ αὐτοῦ, Διάφορα ἔγγραφα, αὐτόθι, τεῦχ. 31 (1957), σ. 94, τεῦχ. 34 - 35 (1958), σ. 160 (τοῦ ἔτους 1820).

Τὸ ἐν τῇ Μάνῃ χωρίον *Κουτήφαρι* τὸ (τοῦ Κουτήφαρη), κείμενον παρὰ τὰς ἀρχαίας Θαλάμας, μνημονεύεται τῷ 1618 ὡς ἔχον τεσσαράκοντα οἰκογενείας¹. Ἐκ τούτου κατήγετο και ὁ περίφημος ζωγράφος Δοξαρᾶς, ὁ Ἰστορήσας τὸν ναὸν τῆς Φανερωμένης ἐν Ζακύνθῳ². Φαίνεται δὲ ὅτι εἰς τὸ χωρίον τοῦτο ὑπῆρχεν ἀγιογραφικὸν ἐργαστήριον, διότι και μετὰ ταῦτα ἐκαλλιεργεῖτο ἐν μεγάλῃ μοίρᾳ ἡ ἀγιογραφικὴ τέχνη. Ὁτε δὲ αὕτη παρήκμασε, κατέστη ἐν Μάνῃ παροιμιώδης ἐπὶ ἀκαλαισθήτου ἡ ἐκφρασις: σὰν *Κουτηφαριάνικος Ἀγιος*. Εἰς Μέσα Μάνην οἱ κάτοικοι τοῦ Κουτήφαρη ἐλέγοντο *Κονισματᾶδες*³ (ζωγράφοι εἰκόνων). Χωρίον *Κουτήφαρι* εὑρίσκεται και εἰς Μεσσηνίαν⁴, ἐν δὲ τῇ Ἀρκαδίᾳ ὑπάρχει και *Ποτάμι τῆς Κουτουφαρίνας*⁵.

Ἡ οἰκογ. μαρτυρεῖται και ἐκ Μυστρᾶ τῷ 1769. Εἰς πωλητήριον τοῦ ἔτους τούτου ἀναγιγνώσκομεν: «ἡ γκόλφω τοῦ ποτὲ μακαρίτου παναγιώτη παπούτση και γυνὴ τοῦ μακαρίτου νικολάκι κουτούφαρι, δμοῦ μὲ τὸν νίόν μου κυρ σταυριανὸν κουτούφαρι»⁶.

Σπουδαιότητα διὰ τὴν ἴστοριαν τῆς οἰκογενείας ἔχουν τὰ κατατεθέντα ὑπερεκατὸν ἔγγραφα τῶν ἑτῶν 1695 - 1870 εἰς τὸ Μουσεῖον Καλαμῶν ὑπὸ τοῦ Λεωνίδα Κουτήφαρη⁷.

Τὸ ἐπώνυμον πλὴν τῆς Μάνης, Μυστρᾶ και Ζακύνθου μαρτυρεῖται και εἰς Ἰκαρίαν τῷ 1832 ὑπὸ τὸν τύπον *Κουτούφαρης*⁸. Τοῦτο προέρχεται ἀσφαλῶς ἐκ Μάνης, διότι ἔχομεν μεμαρτυρημένην ἐγκατάστασιν Μανιατῶν εἰς τὴν νῆσον⁹.

1. Α. Δασκαλάκη, ἐνθ' ἀν., σ. 62. 2. Σ. Σκοπετέα, Τὸ Κουτήφαρι, ἐφημ.

· Ο Φάρος τῆς Λακωνίας, ἀριθ. 14 (16 Ιαν.) 1954.

2. Σ. Σκοπετέα, Ἡ καταγωγὴ τῶν ζωγράφων Δοξαράδων, Ἐπτανησιακὰ Φύλλα, περ. Β', ἀριθ. 3 (Φεβρ. 1954), σ. 59 - 63.

3. Δ. Β. Βαγιακάκου, Ἀποικία Μανιατῶν, ἐνθ' ἀν., σ. 156. Σ. Κονγέα, Κτιτορικὴ ἐπιγραφὴ ἐκ Δολῶν, Ἐλληνικὰ 7 (1934), σ. 108. Ν. Βέη, Χριστιανικαὶ ἐπιγραφαὶ Μεσσηνίας, ΔΙΕΕ 6 (1901), σ. 393.

4. Γ. Στεφάνου, Πλῆρες γεωγραφικὸν Λεξικὸν τῆς Ἑλλάδος, Ἀθῆναι 1937, σ. 237.

5. Στ. Δραγούμη, Χρονικὸν τοῦ Μορέως, Ἰστορικὰ και τοπωνυμικά, Ἀθηνᾶ 25 (1913), σ. 163.

6. Μελετίου Σακελλαροπούλου, ἐπισκόπου Μεσσηνίας, Ἡ Ἱερὰ μονὴ τῶν ἀγίων Τεσσαράκοντα ἐν Λακεδαίμονι, ἡ ἴστορικὴ ἀποφις τῆς δράσεως αὐτῆς, ἐν Ἀθήναις 1921, σ. 73. Τὸ ἔγγραφον ὑπογράφει και *Νικολάκις Κουτούφαρις*. Πβ. Μ. Ι. Θεοδωροπούλου, Σπαρτιατικὸν Ἡμερολόγιον 4 (1903), σ. 60.

7. Γ. Ἀναπλιώτη, ἐνθ' ἀν. Πρὸς τούτοις βλ. Τοῦ αὐτοῦ, Ἐνα ἴστορικὸ ταξίδι 1715, Καλαμάτα 1957. Κριτικὴ τῶν ἀνωτέρω και παρατηρήσεις ὑπὸ Σ. Κονγέα, Πελοποννησιακά, τόμ. 2 (1957), σ. 451 - 462. Ομοίως βλ. Α. Μηλιάρακη, Καταγραφὴ τοῦ Μορέως, Ἐστία 2 (1891), ἀριθμ. 47, σ. 315 κέξ.

8. Ι. Μελᾶ, Ἰστορία τῆς νήσου Ἰκαρίας, τόμ. Β' (1958), σ. 273.

9. Αὐτόθι, σ. 110 κέξ.

Τέλος τὸ ἐπώνυμον εἶναι συχνὸν καὶ εἰς ἔγγραφα τῆς Χίου: Οὗτως εἰς ἔγγραφον τοῦ 1607 μαρτυρεῖται ὁ Μιχάλης Κουτήφαρης, εἰς ἔτεον τοῦ 1628 ὁ Σέργης καὶ εἰς ἄλλο τοῦ 1677 ὁ Ἰωάννης¹. Ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τὸν τύπον Κουτούφαρης ἀπαντᾶ καὶ ἐν Χίῳ: Γεόργης κουτούφαρις, μιχάλις κουτούφαρις ἐξ ἔγγραφου τοῦ ἔτους 1645².

Γενικῶς παρατηροῦμεν ὅτι, ὡς ἔξαγεται ἐκ τῶν ἔγγραφων, καὶ εἰς τὴν Μάνην καὶ ἄλλαχοῦ τὸ ἐπώνυμον εὑροῦται καὶ ὑπὸ τοὺς δύο τύπους Κουτήφαρης καὶ Κουτούφαρης.

Λάσκαρης. Καὶ τῆς μεγάλης οἰκογ. τῶν Λασκάρεων³ κλάδος εἶχεν ἔγκατασταθῆ εἰς τὴν Μάνην καὶ σώζεται μέχρι σήμερον. Μετὰ τὴν Ἀλωσιν φαίνεται ὅτι ὑπηρέτησαν ὡς Stradioti, διότι εἰς τὸν « Ὁρισμὸν » τοῦ Μωάμεθ πρὸς τοὺς ἐν Πελοποννήσῳ Στρατιώτας ἀναγράφεται ὡς ἀρχηγὸς καὶ « Λάσκαρις κὺρος Δημήτριος μὲ δλους τοὺς ἐδικούς του »⁴. Μεταξὺ δὲ τῶν κατὰ τὸ 1675 ἀναχωρησάντων ἐξ Οἰτύλου διὰ τὴν Κορσικὴν ἦτο καὶ ὁ Μιχάλης Λάσκαρις⁵.

‘Ο μητροπολίτης Λακεδαιμονίας Χρύσανθος Λάσκαρις ὡς καὶ ὁ ἐπίσκοπος Μαΐνης Νεόφυτος, ἀλληλογραφοῦν ἀπὸ εὐθείας μὲ τὸν Δοῦκα τοῦ Νεβέρο Κάρολον τοῦ Β' διὰ τὴν ἐπέμβασίν του πρὸς ἐκδίωξιν τῶν Τούρκων. ‘Ο μητροπολ. Χρύσανθος Λάσκαρις εὑρίσκεται εἰς Ζάκυνθον τὸ 1617. Εἰς Μηλέαν Μάνης ὑπάρχει τὸ ἐπών. Λασκαρέας⁶.

‘Ο τύπος τοῦ ὄνόματος ἥρμηνεύθη⁷ ἐκ τοῦ δάσκαλης (δάσκαλος) τῇ τροπῇ τοῦ δ εἰς ρ: ράσκαλης καὶ κατὰ μετάθεσιν λάσκαρης. Τὴν ἐκ τοῦ ἐπαγγέλματος ἀρχὴν τοῦ ἐπωνύμου ὑποδηλοῦ ἵσως καὶ τὸ λεχθέν: « λασκαρίζειν ἐστὶν ἐν λόγοις μὲν καὶ φράσει, τὸ δεινῶς λέγειν καὶ κομψῶς. Τὸ δὲ ἥθος λασκαρίζειν ἐστί, τὸ τὰ ἐπιεικῆ καὶ χρηστὰ καὶ εὐαρεστούμενα φρονεῖν »⁸.

Μαλεύρης. Τὸ ἐπώνυμον τοῦτο, ὅπερ καὶ σήμερον συναντᾶται ἐν Μάνῃ, ἀπαντᾶ τὸ πρῶτον, καθ' ὅσον γνωρίζω, εἰς ἐπιστολὴν προυχόντων τῆς Μά-

1. I. Βισβίζη, Αἱ μεταξὺ τῶν συζύγων περιουσιακαὶ σχέσεις εἰς τὴν Χίον κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν, Ἐπετ. Ἀρχ. Ἰστορ. Ἑλλην. Δικαίου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν 1 (1948), σ. 84, 94, 98.

2. Κ. Κανελλάχη, Χιακὰ ἀνάλεκτα, ἐν Ἀθήναις 1890, σ. 398, 399.

3. Πλείονα βλ. B. A. Μυστακίδον, Λασκάρεις 1400 - 1869, ΕΕΒΣ 5 (1928), σ. 131 - 168.

4. Miklosich-Müller, Acta III, 172.

5. Π. Καλονάρου, ἐνθ' ἀν., σ. 132.

6. Ἐφημερὶς Ἀθηνῶν < ‘Η Φήμη >, τῆς 15 Δεκεμβρίου 1837, σ. 2.

7. Φ. Κουκούλέ, Βυζαντινῶν τινων ἐπιθέτων σημασία καὶ ὀρθογραφία, ΕΕΒΣ 5 (1928), σ. 11 - 12.

8. B. A. Μυστακίδον, ἐνθ' ἀν., σ. 131.

νης πρὸς τὸν Πάπαν Γρηγόριον τὸν Γ' τῷ 1582. Εἰς αὐτὴν μεταξὺ τῶν ἄλλων ὑπογράφει καὶ ὁ «μανδοδις μαλευρης απο τὸ Βητιλο με το ηδιο θελιμα τοῦ τοπου»¹. Ὁμοίως εἰς ἵταλιστὶ γεγραμμένην κατὰ τὴν ἴδιαν ἐποχὴν ἔκκλησιν τῶν Μανιατῶν πρὸς τὸν Φίλιππον τῆς Ἰσπανίας² μεταξὺ τῶν ἄλλων προνομένων ὑπογράφονται οἱ : [Miche]li Malevris, Hilia Malevris figlio di Basilio, Georgio Malevri del g: Pietro, Pietro Malevri del g: Constantino, Hilia Malevris de Basilio. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι ἡ οἰκογ. αὗτη ἦτο μία ἀπὸ τὰς ἰσχυροτέρας τοῦ τόπου, διότι καὶ ὀλόκληρος περιοχὴ τῆς ἐπαρχίας Γυθείου σήμερον καλεῖται Μαλεύρης³ ὁ, ἢ τοῦ Μαλεύρη καὶ Μαλεύρι τὸ (καὶ τ.δ. Μαλευρίου), ἄλλο δὲ χωρίον τῆς ἐπαρχίας Οἰτύλου Μαλευριάνικα τά, μαρτυρεῖται ἦδη τῷ 1780⁴.

Μαλλωταρᾶς. Εἰς τὸ χωρίον Σταυρὸν τῆς Μέσα Μάνης καὶ ἐπὶ λίθου πιθανῶς ἐκ παραστάδος ἢ ὑπερθύρου ναοῦ ἀνεγνώσαμεν τὴν ἔγγλυφον ἐπιγραφήν : *Μνήσθητι Κύριε... τοῦ Μαλουταρᾶ καὶ πάντων τῶν συνδραμόντων εἰς τὸ ἄγιον τοῦτο πρᾶμα.*

‘Ο τύπ. Μαλουταρᾶς ἀντὶ Μαλλωταρᾶς ἐρμηνεύεται διὰ τὴν ἐν τῇ περιοχῇ ταύτῃ κώφωσιν τοῦ ω.

‘Η ἴδιαιτέρα δὲ μνεία τοῦ Μαλλωταρᾶ δηλοῦ ὅτι οὗτος ἡ γενναίαν χορηγίαν παρέσχεν ἢ κατήγετο ἐξ ἐπιφανοῦς οἴκου ἢ εἶχεν ἀξίωμα ἢ τίτλον ἐν τῇ περιοχῇ.

Τὸ ἐπών. ἔχει τὸ ἐτυμον αὐτοῦ ἐκ τοῦ οὖσ. μαλλωτάριν, ὅπερ εἶναι ὑποκρ. τοῦ μαλλωτὸν (οὐδ. τοῦ ἐπιθ. μαλλωτός)⁵. Τὸ οὖδ. μαλλωτὸν ἐκληφθὲν ὡς οὖσ. ἐδήλου πιθανῶς εἶδος γούνας ἢ κοντογουνίου. Εἰς τὸ τυπικὸν τοῦ Στουδίτου⁶ ἀναγιγνώσκομεν : ἔκαστος ἀδελφὸς ὁφείλει ἔχειν ὑποκάμισα β' ...μαλλωτὸν ἐν· καὶ ἐν συνεχείᾳ αὐτόθι : εἰς δὲ τὴν κλίνην ἔχέτω ψίαθον, κιλίκιν καὶ δύο μαλλωτάρια. ‘Ἐνταῦθα φαίνεται ὅτι τὸ ὑποκρ. μαλλωτάρια σημαίνει ὅχι ἐνδυμα ἀλλὰ μάλλινον σκέπασμα, εἶδος βελέντζας⁷. Εἰς τοὺς

1. Α. Δασκαλάκη, ἔνθ' ἀν., σ. 44.

2. Τὸ ἔγγραφον ἐν φωτογραφίᾳ εἰς χεῖρας τοῦ καθηγητοῦ κ. Μ. Λάσκαρη.

3. Εἰς ἔγγραφον τῶν Μανιατῶν τῷ 1806 πρὸς τὸν καπετάν Σερεμέτην καὶ τὸν Ἀντώμπεη, βλ. ['Α ν ω ν ύ μ ο υ], ‘Ιστορικαὶ ἀλήθειαι συμβάντων τινῶν τῆς Μάνης ἀπὸ τοῦ 1769 καὶ ἐντεῦθεν, ’Αθῆναι 1859, σ. 46.

4. Σ. Κονγέα, ἔνθ' ἀν., ‘Ελληνικὰ 6 (1933), σ. 228.

5. Παρὰ Πολυδεύκει Ζ, 57 : *Πλάτων δὲ ἐν ταῖς ἀφ' ἱερῶν καὶ μαλλωτὰς χλανίδας εἴρηκεν ὥστε οὐδὲν ἄν κωλύοι εἰπεῖν καὶ μαλλωτὸν χιτῶνα.* Τὸ ἐπίθ. τοῦτο εἶναι σύνηθες εἰς τὰ μεσαιωνικὰ κείμενα.

6. PG, 99, 1720.

7. Κ. 'Α μά ν τ ο υ, Γλωσσικαὶ παρατηρήσεις εἰς μεσαιωνικοὺς συγγραφεῖς, ΕΕΒΣ 2 (1925), σ. 278 - 279. Τοῦ αὐτοῦ, Γλωσσογεωγραφικά, Byz. Neogr. Jahrb. 18 (1948), σ. 7. Φ. Κουκουλέ, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμὸς Β' II (1948), σ. 75.

Συνεχίζοντας τὸν Θεοφάνην (617, 4) ἀναγιγνώσκομεν ἐπίσης: Ἀρμενιατικὰ στραγλομαλωτάρια καὶ νακοτάπητα ἀνώτερα καὶ ἴματισμὸν πολὺν καὶ χαλκώματα ἐφόρτωσαν πάντα εἰς τὰς ἄμαξας. Παρὰ Δουκαγγίῳ (σ. 815) ἐπίσης φέρεται: λινομαλοτάρια· καλὸν γὰρ ἐπὶ τούτων κοινολεκτεῖν ἄμαλια λινὰ ψιλά.

Ἐκ τοῦ προστηγορικοῦ λοιπὸν μαλλωταρᾶς (ὅς κατασκευάζων ἦν ὁ πωλῶν μαλλωτάρια, μάλλινα σαγίσματα χρησιμοποιούμενα ὡς στρώματα) προῆλθε τὸ ἐπώνυμον¹. Ἐκ τοῦ οἶκου τούτου γνωστὸς τυγχάνει ὁ βιβλιογράφος Νικόλαος Μαλλωταρᾶς², Ἱερεὺς καὶ πρωτέκδικος τῆς μητροπόλεως Λακεδαιμονίας 1311 - 1319. Οὗτος ἔγραψε τὸν ὑπὸ ἀριθμ. ω - II - 5 κώδικα τῆς βιβλιοθήκης Escorial, εἰς τὸν δῆμον περιέχονται τεσσαράκοντα τέσσαρες διμιλίαι Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου εἰς τὴν πρώτην πρὸς Κορινθίους ἐπιστολήν. Ὁμοίως μαρτυρεῖται Δημήτριος Πανάρετος Μαλλωταρᾶς³, ἔκδικος καὶ πρωτοπαπᾶς Λακεδαιμονίας καὶ εἴτα κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 14 αἰῶνος ἐπίσκοπος Μεθώνης, ὡς μαρτυρεῖται ἐκ σημειώματος ἐπὶ κώδικος τινος τῆς βιβλιοθήκης τοῦ πατριαρχείου Ἱεροσολύμων. Ἐτερος Μαλλωταρᾶς γιγνώσκεται ἐν πράξει τοῦ 1316 ὡς ἐπίσκοπος Κερνίτζης⁴. Εἰς τὸν αὐτὸν οἶκον ἀνήκει καὶ Μαλλωταρᾶς ὁ ὑπὸ Γρηγορίου Μονεμβασίας, ἔξαρχου πάσης Πελοποννήσου, ἀναδειχθεὶς σακελλάριος Λακεδαιμονίας, κατὰ μαρτυρίαν τοῦ Ταυρινείου καὶ Κοντλουμουσιανοῦ κώδικος τοῦ Χρονικοῦ τῆς Μονεμβασίας⁵.

Πόθος - Καλοπόθος. Εἰς χειρόγραφον τοῦ 18ου αἰῶνος ἐκ Μάνης τοῦ ἰατροῦ Παπαδάκη ἀναγιγνώσκομεν τὸ ὄνομα Πόθος ἄλλοτε ὡς βαπτιστικὸν καὶ ἄλλοτε ὡς ἐπώνυμον, οἷον: Πόθος λεοῦτζόπονλος, Πόθος ἀντρεόπονλος (χωρίον Πιόντες 1719), Εγιατρεψα τὸ μπαρμπα μου τὸν μπόθο (Αὐτόθι, 1716), Εγιατρεψα τὸ δικαίο τὸ πόθο (χωρίον Λουκάδες 1716)⁶. Σήμερον

ΠΒ. Ἀνναν Ἀποστολάκη, Λάσια καὶ τὰ ἔχοντα σχετικὸν σχηματισμὸν ἐν τοῖς μνημείοις πτυχωτά, Ἐπιστ. Ἐπετ. Φιλοσ. Σχολ. Πανεπ. Θεσσαλονίκης 6 (1950), σ. 283.

1. Φ. Κουκουλέ, Περὶ τῆς σημασίας καὶ δρομογραφίας Βυζαντινῶν καὶ Νεοελληνικῶν τινῶν ἐπιθέτων, ΕΕΒΣ 4 (1927), σ. 379.

2. Σ. Λάμπρος, Λακεδαιμόνιοι βιβλιογράφοι, Ν. Ἑλλην. 4 (1907), σ. 164 - 166. D. Zakythinos, ἐνθ' ἀν., σ. 316.

3. Σ. Λάμπρος, ἐνθ' ἀν., σ. 166. D. Zakythinos, ἐνθ' ἀν., σ. 279.

4. Παπαδόπούλου - Κεραμέως, Ἱεροσολυμιτικὴ βιβλιοθήκη, τόμ. 2, σ. 16.

5. Βέη, Τὸ περὶ τῆς κτίσεως τῆς Μονεμβασίας χρονικόν, Βυζαντίς 1 (1909), σ. 88.

Δ. Δουκάκη, Μεσσηνιακὰ καὶ ἴδια περὶ Φαρῶν καὶ Καλαμάτας, ἐν Ἀθήναις 1911, τεῦχ. 1, σ. 274. K. M. Ράλλη, Περὶ τοῦ ἀξιώματος τοῦ πρωτοπρεσβυτέρου, Πρακτικὰ Ἀκαδ. Ἀθηνῶν 11 (1936), σ. 98.

6. Σ. Λάμπρος, ἐνθ' ἀν., σ. 166. D. Zakythinos, ἐνθ' ἀν., σ. 289.

Ν. Βέη, ἐνθ' ἀν., σ. 89.

5. Σ. Λάμπρος, ἐνθ' ἀν., σ. 300 καὶ 9 (1912), σ. 247.

6. Δ. Δημητράκος, Οἱ Νυκλιᾶνοι, Α' (1949), σ. 202, 213.

τὸ ὄνομα ὡς βαπτιστικὸν εἶναι σπάνιον, διότι ἀντ’ αὐτοῦ ὑπάρχει τὸ σύνθετον *Καλοπόθος*, περὶ οὗ κατωτέρω. Ἐκ τοῦ ὄνόματος *Πόθος* εἰς τὸ χωρίον Πιόντες (1719) ἔχομεν τὸ ἐπώνυμον *Ποθόπουλος*: *υνκόλας ποθόπουλος* καὶ λεοῦτζης ποθόπουλος¹. Τὸ ἐπών. τοῦτο ἀντικατεστάθη σήμερον εἰς τὸ αὐτὸ χωρίον διὰ τοῦ *Ποθάκος*².

Τὸ ὄνομα *Πόθος* εἶναι ἥδη βυζαντινόν³, συναντᾶται δὲ καὶ ὡς βαπτιστικὸν καὶ ὡς ἐπώνυμον. Οὕτω φέρεται παρὰ Λέοντι τῷ Γραμματικῷ (305, 11): μετὰ τὴν τοῦ δομεστίκου Ἀδραλέτον τελευτὴν προεβλήθη *Πόθος* δ τοῦ Ἀργυροῦ δομέστικος τῶν σχολῶν. Όμοίως ἐπὶ σφραγῖδος τῆς ἐποχῆς τῶν Κομνηνῶν ἀναγράφεται «Γραφῶν σφραγὶς πέφυκα Μονρζούλη *Πόθον*»⁴. Παρὰ Ἰωάνν. Καντακουζηνῷ (II 183, 12) ἀναγιγνώσκομεν: ἐπρέσβευον δὲ δ τε πρότερον ἦκαν εἰς πρεσβείαν Δημήτριος δ Σγουρόπουλος καὶ δ *Πόθος* Ἰωάννης. Σώζεται ἐπίσης *Σφραγὶς Νικήτα τοῦ Πόθ(ον)* σοῦ ἴκετον (τοῦ 12 αἰῶνος)⁵. Συχνὰ προσέτι ἀπαντᾶ εἰς ἔγγραφα τοῦ Ἅγιου Ὁρους καὶ εἰς Κατωϊταλικά, οἷον: δ *Πόθος Κωνσταντῖνος* (1267)⁶, *Στέφανος* ὡς τοῦ πρ(εσ)βυτέρου *Πόθον* νος (1008 Ἰβήρων)⁷, τοῦ μεγάλου σακελλαρίου κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Πόθον (1295 Ἰβήρων)⁸, *Σιγίλλιον γενόμενον* παρὰ Πόθον πρωτοσπαθαρίου καὶ κατεπάνω ἵταλίας (1032)⁹, ανδρέας δ τον Πόθον (1058)¹⁰. Ἐξ ἔγγραφου τοῦ 1401 ἔχομεν καὶ *Μιχαὴλ Πόθος*¹¹. Ἐπίσης γνωστὸς εἶναι δ *Πόθος Ἰωάννης*, σακελλάριος τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης¹², ὡς καὶ *Πόθος Μανουὴλ*¹³, *Πόθος Κατεπάνω*¹⁴ κ.λ.π. Οἰκογ. Πόθον μαρτυρεῖται καὶ ἐν Ζακύνθῳ τῷ 1524¹⁵ καὶ 1623 (εἰς κτηματολόγιον). Τὸ ὄνομα ἀπαντᾶ σήμερον καὶ εἰς τὴν ἄλλην Ἑλλάδα¹⁶ καὶ εἰς χωρία τῆς Κάτω

1. Αὐτόθι, σ. 202.

2. Πβ. καὶ Ἐφημερίδα τῶν Φιλομαθῶν 5 (1857), σ. 143.

3. E. Moritz, ἐνθ' ἀν., I, 43. II, 6.

4. V. Laurent, ἐνθ' ἀν., Ἐλληνικὰ 4 (1931), σ. 222.

5. Τοῦ αὐτοῦ, ἐνθ' ἀν., Ἐλληνικὰ 8 (1935), σ. 53.

6. W. Regel - E. Kurz - B. Korabiev, Actes de Zographou, VII, 55.

7. Fr. Dölger, Aus den Schatzkammern des Heiligen Berges, No 109, 46.

8. Αὐτόθι, 59/60, 0.

9. Trinchera, ἐνθ' ἀν., σ. 24.

10. Αὐτόθι, σ. 56.

11. Miklosich - Müller, Acta 2, 563.

12. K. Ράλλη, Περὶ τῶν ἀξιωμάτων τοῦ Σακελλαρίου καὶ τοῦ Σακελλίου ἦ Σακελλίωνος κατὰ τὸ δίκαιον τῆς ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, Ἐπιστ. Ἐπετ. Πανεπιστ. Ἀθηνῶν 14 (1919/18), σ. 132.

13. Σ. Λάμπρος, Ν. Ἐλλην. 14 (1917), σ. 220.

14. Αὐτόθι, 5 (1908), σ. 109.

15. Λ. Ζώη, ἐνθ' ἀν., ἐν λ.

16. Ἐφημ. «Καθημερινή», 4 Σεπτεμβρίου 1958.

¹ Ιταλίας ὑπὸ τοὺς τύπους *Pódo* καὶ *Poso*¹. Εἰς Ἐνθυμίσεις προθέσεων ἀναγιγνώσκεται καὶ τὸ θηλ. ἥ *Πόθω*².

Συνηθέστερον σήμερον εἶναι τὸ ἔχον ὡς δεύτερον συνθετικὸν τὸ ὄνομα Πόθος, δηλ. τὸ *Καλοπόθος*. Τοῦτο ἀπαντᾶ εἰς ἔκκλησιν τῶν Μανιατῶν πρὸς τὸν Φίλιππον τῆς Ἰσπανίας διὰ παροχὴν βοηθείας. Εἰς τὸ ἵταλιστὶ γεγραμμένον ἀνέκδοτον ἔγγραφον μεταξὺ τῶν ἄλλων προυχόντων τοῦ τόπου ὑπογράφονται καὶ οἱ : *[Cal]opathos* καὶ *Micheli foca di Calopoto*³. Ὁμοίως εἰς ἐπιστολὴν τῶν Μανιατῶν τοῦ 1582 (Αὐγούστου 3) πρὸς τὸν πάπα Γρηγόριον Γ' ὑπογράφει μεταξὺ τῶν προυχόντων τῆς Μάνης καὶ ὁ *καλαπόθος* φουκᾶς, βραδύτερον δὲ εἰς ἄλλην ἐπιστολὴν πρὸς τὸν δοῦκα τοῦ Νεβέρ (1612) ὑπογράφει καὶ ὁ *Καλαπόθος Κοσμᾶς*⁴. Τὸ ὄνομα ἀναγράφεται καὶ εἰς τὸ μνημονευθὲν ἡμερολόγιον τοῦ ἱατροῦ Παπαδάκη⁵: *Καλοπόθος ὁ τζανούλης*, *καλαπόθος δόδης* (1760 χωρίον Χιμάρα), *καλαπόθος τζανουλάκης* (1715), *καλαπόθος τζιωνάκης* (1715), *Καλοπόθος Πουλάκης* (1760 Τσεροβά) καὶ τέλος *Καλοποθὸν βασιλόνυφι νοβακηῆνησα* (1760 Οίτυλον). ⁶Ἐκ τοῦ τύπ. *Καλαπόθος* διὰ τῆς πατρωνυμικῆς καταλ.-έας ἔχομεν τὸ ἐπών. *Καλαποθέας* ἐν ἔγγραφῳ τῆς Μάνης τοῦ 1736⁶, διὰ δὲ τῆς -άκης τὸ *Καλαποθάκης*: *Καλαποθάκης Πιέρος* (1675 ἐκ τῶν ἐξ Οίτυλου ἀναχωρησάντων διὰ τὴν Κορσικήν)⁷, *Καλαποθάκης Στρατήγης* καὶ *Καλαπόθαινα Στρατηγοῦ Κοτζημαρίτζα* (1736 "Εξω Μάνη")⁸. Τὸ ἐπώνυμον ὑπάρχει καὶ σήμερον ἐν Ἀρεοπόλει. Ὁμοίως ἐν Μάνῃ παρὰ τὸ μεγεθ. *Καλοπόθαρος* ἐσχηματίσθη καὶ λέγεται σήμερον τὸ ἐπών. *Καλοποθαράκος* ἥ *Καλαποθαράκος*. Εἰς τὰ Βουρλὰ δὲ τῆς Σμύρνης ὑπῆρχε καὶ τὸ ἐπών. *Καλαποθίδης*⁹.

Ραγκαβᾶς. Καὶ τῆς οἰκογ. ταύτης κλάδος ὑπῆρχεν εἰς Μάνην (Ἀρεόπολιν - Τσίμοβαν), διπόθεν μετηνάστευσεν εἰς Ζάκυνθον. Ἐνταῦθα ἐξ ἔγγραφου

1. O. Parlangèli, *Antroponomastica greca del Salento*, Troisième congrès international de Toponymie et d'Anthroponymie. Vol. III. Actes et Mémoires, Louvain 1951, p. 825.

2. Π. Πουλίτσα, Ἐπιγραφαὶ καὶ ἐνθυμήσεις ἐκ τῆς Βορείου Ἡπείρου, ΕΕΒΣ 5 (1928), σ. 97.

3. Φωτογραφίαν τοῦ ἔγγραφου, ὡς καὶ ἄλλων τινῶν σχετικῶν μὲ τὴν Μάνην τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, εἶδον κατ' εὐγενῆ παραχώρησιν τοῦ καθηγητοῦ κ. Μ. Λάσκαρη, διν καὶ ἐντεῦθεν εὐχαριστῶ.

4. Α. Δασκαλάκη, ἐνθ' ἀν., σ. 44 καὶ 54.

5. Ἐκδοσις ἐν Δ. Δημητράκου, ἐνθ' ἀν., σ. 204, 214.

6. Σ. Χ. Σκοπετέα, ἐνθ' ἀν., σ. 87.

7. Π. Καλονάρος, ἐνθ' ἀν., σ. 131.

8. Σ. Χ. Σκοπετέα, ἐνθ' ἀν., σ. 85.

9. Ν. Μηλιώρη, Τὰ Βουρλὰ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, Αθῆναι 1957, σ. 44, 196, 307.

τοῦ 1708 μαρτυρεῖται ὁ Θοδωρῆς *Raykabās* ἀπὸ τὴν Τσίμοβαν τῆς Μάνης¹.

Τὸ βυζαντινὸν τοῦτο ἐπών.² ἡρμηνεύθη³ ὡς προελθὸν ἐκ τοῦ προσηγορικοῦ ραγκαβᾶς, ὅπερ σήμερον εἰς τὰ Κύθηρα σημαίνει τὸν ἀσωτὸν, ἀκατάστατον. Εἰς Βούρβουρα τῆς Κυνουρίας προσέτι ἡ ἀδηφάγος γυνὴ λέγεται ραγκαβῆνα.

Τὸ ἐπών. ἔλεγετο καὶ εἰς Ἀθήνας⁴, ὡς τοπων. δὲ ὑπάρχει ἐν Λήμνῳ, Ἀρκαδίᾳ καὶ Στερεά Ἑλλάδι⁵. Γνωστὸς ἐπίσης εἶναι ὁ τύπος *Raykabῆς*⁶.

Τὸ πρὸς δήλωσιν σκώμματος προσηγορικὸν κατὰ τὴν βυζαντινὴν ἐποχὴν θὰ ἔλεγετο καὶ ραγκαβέας, ἀν ληφθῶσιν ὑπ' ὅψιν καὶ τὰ παρὰ Φραντζῆ (131, Παρισ. κώδ.) γραφόμενα: δὲ *Nikηφόρος οὗτος ἐκ γονέων ὑπῆρχε τοῦ πατρικίου Εὐγενίου τοῦ Μελισσηνοῦ διατὶ μὲν ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ ὁ τὴν προσηγορίαν *Raykabē* καὶ ὁ πατρίκιος Μιχαὴλ ὁ Μελισσηνὸς ὑπῆρχον κασιγνήτων δύο ἀποτοκεύματα.*

Ρουσέας. Τὸ σημερινὸν ἐπών. *Rousséas* ἀπαντᾶ διὰ πρώτην φορὰν τῷ 1447 ὑπὸ τὸν τύπον *Ros(s)jeas*. Ἰωάννην *Ros(s)jea* χρησιμοποιεῖ ὡς πλοηγόν του ὁ Κυριακὸς ὁ ἔξι Ἀγκῶνος εἰς τὸ ταξίδιόν του ἀπὸ Ταινάρου εἰς Πύλον⁷. Τὸ ὄνομα τοῦτο εἶναι τὸ παλαιότερον παραδεδομένον εἰς -έας ἐκ Μάνης⁸. Αἱ πατρωνυμικαὶ καταλ. -έας διὰ τὴν Ἐξω Μάνην καὶ -άκος διὰ τὴν Μέσα Μάνην ἔλαβον ἐπίδοσιν μεταγενεστέρως. Ἡ -έας εἰς τὴν Μέσα Μάνην σπανίζει. Εἰς τὸ μνημονευθὲν χειρόγραφον τοῦ ιατροῦ Παπαδάκη ἐκ τῶν πολλῶν ἐπωνύμων μόνον τοία λήγουν εἰς -έας: *Kokkaléas*, *Rouféas*, *Φταξέας*. Κλάδος τῆς οἰκογ. *Rousséa* μετηνάστευσεν εἰς Ζάκυνθον, ὅπου συναντᾶται ἀπὸ τοῦ 1636. Ἐξ ἐγγράφων τῆς Μάνης μαρτυροῦνται οἱ Ἀναγνώστης *Rousséas* (1794) καὶ παπᾶ Σωφρόνιος *Rousséas* (1771, 1803)⁹. Τὸ ἐπώνυμον ἐσχηματίσθη παρὰ τὸ *Roūsos* διὰ τῆς καταλ. -έας. Καὶ τοῦτο

1. Δ. Β. Βαγιακάκου, Μανιάται εἰς Ζάκυνθον, Ἐπετ. τοῦ Ἀρχείου τῆς Ἰστορίας τοῦ Ἑλλην. Δικαίου 6 (1955), σ. 97.

2. Ὁ τὸ πρῶτον φέρων τὸ ὄνομα *Raykabēs* φέρεται ὁ Πατρίκιος *Raykabēs* (περὶ τὸ 700 - 770), πάππος τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ *Raykabē* (811 - 813).

3. Φ. Κουκουλέ, Βυζαντινῶν τινων ἐπιθέτων σημασία καὶ ὀρθογραφία, ΕΕΒΣ 5 (1928). σ. 16.

4. Δ. Καμπούρογλου, Μνημεῖα τῆς Ἰστορίας τῶν Ἀθηναίων, ἐν Ἀθήναις, τόμ. 3 (1892), σ. 70. Γνωστὴ εἶναι ἡ συνώνυμος συνοικία τῶν Ἀθηνῶν ἐκ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγίου Νικολάου τοῦ *Raykabā*.

5. Δ. Β. Βαγιακάκου, ἔνθ' ἀν.

6. Δ. Καμπούρογλου, ἔνθ' ἀν., σ. 163.

7. R. Sabbadini, Ciriaco d'Ancona... ἐν Miscellanea Ceriani, Milano 1910, σ. 210, 211.

8. Σ. Χ. Σκοπετέα, ἔνθ' ἀν., σ. 62, σημ. 1.

9. Αὐτόθι, σ. 90, 95, 96.

ἀπαντᾶ ἐν Μάνῃ (1736)¹, παλαιότερον δὲ τῷ 1515 μετηνάστευσαν μέλη τῆς οἰκογενείας εἰς Ζάκυνθον. Σήμερον ὑπάρχει ἐν Μάνῃ και ἐπών. *Ρουσάκος*.

Ρωμανός. Οίκογ. τοῦ ἐπωνύμου τούτου ὑπῆρχε παλαιότερον εἰς τὴν Μάνην, δπόθεν μετηνάστευσεν εἰς Ζάκυνθον. Ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ εὑρίσκεται ἔγκατεστημένη ἥδη τῷ 1694².

Τριβόλης. Ὅπὸ τὸ ἐπών. τοῦτο ὑπάρχει οἰκογένεια σήμερον εἰς χωρίον Τσέρια τῆς περιφερείας Καρδαμύλης. Ἐνταῦθα και τοπων. *Τριβολαίκα* τά. Τὸ ἐπώνυμον εἶναι ἀρκετὰ παλαιὸν εἰς τὴν Σπάρτην. Γνωστὸς εἶναι ὁ ἐκ Σπάρτης βιβλιογράφος Δημήτριος *Τριβόλης* (1462 - 1492 ;)³, ὁ καλῶν ἔαντὸν ἐν τοῖς βιβλιογραφικοῖς σημειώμασιν *Σπαρτιάτην* ἢ *Πελοποννήσιον* ἐκ Σπάρτης. Οὗτος μετὰ τὴν ὑποδούλωσιν τῆς πατρίδος του κατέφυγεν εἰς Κέρκυραν, εἴτα εἰς Κρήτην και Ρώμην και τέλος ἐπανῆλθεν εἰς Κέρκυραν, γενόμενος γενάρχης τῆς αὐτόθι ὑπαρχούσης οἰκογενείας *Τριβόλη*. Γνωστὰ εἶναι τὰ τοῦ Ἰακώβου *Τριβόλη* († 1547 - 1548) στιχουργήματα. Ἡ *Ιστορία τοῦ Ταγιαπέρα* και ἡ *Ιστορία τοῦ Ρὲ τῆς Σκότζιας* μὲ τὴν *Ρήγισσα* τῆς *Ιγγλιτέρας*⁴.

Εἰς "Ἐξω Μάνην ἦξ ἐγγράφου τοῦ ἔτους 1609 μαρτυρεῖται ὁ *Στρατῆγης Τριβόλης*⁵.

Φωκᾶς. Διὰ τὸ ἐπώνυμον τοῦτο, ὅπερ συναντᾶται ἐν Μάνῃ, Κρήτῃ, Κύπρῳ, Ἐπτανήσῳ και ἄλλαχοῦ ἵσως δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι « ἡ μὲν οὖν τοῦ γένους αὐτοῦ ἀνωτάτω και πρώτη σειρὰ ἐκ τῶν Φωκάδων ἐκείνων ὕρμηται, ἐκ τῶν Φωκάδων, ὃν κλέος εὐρὺν κατὰ πᾶσαν τὴν γῆν τε και θάλασσαν » (Μιχ. Ἀτταλειάτης 217, 6). Ἐν Μάνῃ ἀπαντᾶ ἥδη τῷ 1495.

Εἰς Δογικὸν ἔγγραφον τοῦ ἔτους αὐτοῦ ἀπονέμεται ὁ τίτλος τοῦ *Ιππότου τοῦ Ἀγίου Μάρκου* και πᾶν ἀξίωμα τοῦ *Ιπποτικοῦ* τούτου τάγματος εἰς τὸν πρόκριτον τῆς Κελεφᾶς *Καπετάν Θωμᾶν Φωκᾶν* διὰ τὴν ἀφοσίωσίν του πρὸς τὴν Βενετίαν και τὴν ἀνδρείαν του κατὰ τοὺς πρὸς τοὺς Τούρκους

1. Αὐτόθι, σ. 86.

2. Λ. Χ. Ζώη, Λεξικὸν Ζακύνθου, ἐν λ. Πβ. Δ. Β. Βαγιακάκον, ἔνθ' ἀν., σ. 14 [*Δημήτριος Ρωμανός*. 1709].

3. Σ. Λάμπρον, ἔνθ' ἀν., Ν. Ἑλλ. 4 (1907), σ. 316 - 325.

4. Τελευταία ἔκδοσις τούτων ὑπὸ Johannes Irmscher, *Ιάκωβος Τριβόλης*. Ποιήματα, Berlin 1956, σ. 121. Κρίσεις: Λ. Πολίτον, *Ἐλληνικὰ* 14 (1956), σ. 513 - 532. M. Μανούσα, *Ἀθηνᾶ* 60 (1956), σ. 383 - 389. V. Laurent, REB XV (1957), σ. 271 - 272, G. Zoras, BZ 51 (1958), σ. 127 - 129. Πβ. και Γ. Ζώρα, Διηγήματα τοῦ Βοκκακίου πρότυπα τοῦ Τριβόλη και τοῦ Βηλαρᾶ, *Ἀθῆναι* 1957.

5. Σ. Χ. Σκοπετέα, ἔνθ' ἀν., σ. 71, 104.

πολέμους τῆς Δημοκρατίας¹. Ἐξ ἔγγραφου ἐκ τῆς "Εξω Μάνης τοῦ ἔτους 1567 εἶναι γνωστὴ ἡ 'Αντρεοῦ Φουκοῦ². Βραδύτερον μαρτυρεῖται Καλοπόθος Φουκᾶς ἐκ Μάνης εἰς βενετικὸν ἔγγραφον τοῦ 1571 : « Li spettabil Statuti Conomo, Calopoto Fucca, Antonio Cosma et Nicolo Giatro ambasadori delli fidelissimi nostri del Brazzo di Mayna »³. Βραχὺ μετὰ ταῦτα, τῷ 1582, εἰς ἐπιστολὴν τῶν Μανιατῶν πρὸς τὸν πάπα Γρηγόριον Γ', μεταξὺ τῶν προυχόντων τοῦ τόπου, ὑπογράφεται καὶ ὁ Καλαπόθος Φουκᾶς⁴. Εἰς τὴν μνημονευθεῖσαν ἔκκλησιν τῶν Μανιατῶν πρὸς τὸν Φίλιππον τῆς Ἰσπανίας ὑπογράφονται καὶ οἱ [Chr]isto focas, Antoni foca καὶ Micheli foca di Calapoto. Τῷ 1590 κλάδος τῆς οἰκογ. ταύτης μετηνάστευσεν ἐκ χωρίου Χαριά τῆς Μάνης εἰς Ζάκυνθον⁵, ὅπου εἰς χωρίον Τραγάκι ὑπάρχει καὶ τοπωνύμιον Φουκᾶ. Εἰς ἑτέραν ἐπιστολὴν τῶν Μανιατῶν, τῷ 1618, πρὸς τὸν δοῦκα τοῦ Νεβέρο ὑπογράφεται μεταξὺ τῶν προκρίτων καὶ ἑτερος ὄνόματι Πατρηκιος Φοκας⁶. Ἐκ Πραστείου τῆς Μάνης μαρτυρεῖται τὸ ἐπών. καὶ κατὰ τὸ 1638. Σήμερον ἐν τῇ "Εξω Μάνῃ σώζεται τὸ ἐπών. Φωκέας, ὅπερ ἐκ τοῦ Φωκᾶς διὰ τῆς πατρωνυμικῆς καταλ. -έας. Φουκᾶς ἐκαλεῖτο ἐν Μάνῃ διλόκληρος ὁ τ.δ. Καρυοπόλεως, περιλαμβάνων τὰ χωρία Βαχός, Τσεροβά, Νιοχώρι, Καυκί, Μηνιάκοβα καὶ Σκάλα⁷. Ἐτερα τοπων. γνωστὰ αὐτόθι εἶναι τά : Φουκᾶδες οἱ (=Φωκᾶδες), Φουκάδικα (χωρ. Σκουτάρι)⁸, Ἀγιος Φούκας (χωρ. Βάθεια) καὶ Ἀγιος Φωκᾶς⁹. Καὶ ἀλλαχοῦ ὅμως τῆς Ἑλλάδος ὑπάρχουν σχετικὰ τοπων., δηλωτικὰ τῆς μεγάλης διασπορᾶς τῶν μελῶν τοῦ οἴκου τούτου, οἷον : Φωκᾶς, Φωκᾶτα τὰ (Κεφαλληνία)¹⁰, Φωκᾶς, Φωκᾶδες (Κύπρος)¹¹, Φωκᾶς (Κορινθία) κ.λ.π.

Τὸ ἐπών.¹² ἥδη μηνεύθη¹³ οὐχὶ παρὰ τὸ Φωκίων ἀλλὰ παρὰ τὸ φωκία

1. Ἐφημ. « Αὔγη », 5 Ὁκτωβρίου 1861.

2. Σ. Σκοπετέα, ἔνθ' ἀν., σ. 70, 102.

3. K. Σάθα, Documents inédits relatifs à l'histoire de la Grèce au moyen âge, Paris 1884, τόμ. 5, σ. 38.

4. Α. Δασκαλάκη, ἔνθ' ἀν., σ. 44.

5. Λ. Χ. Ζώη, Λεξικὸν Ζακύνθου, σ. 1211.

6. Α. Δασκαλάκη, ἔνθ' ἀν., σ. 68.

7. ['Ανωνύμοι], Ἰστορικαὶ ἀλήθειαι συμβάντων τινῶν τῆς Μάνης ἀπὸ τοῦ 1769 καὶ ἐντεῦθεν, σ. 46.

8. Γ. Δ. Μανολάκου, Τοπωνυμίαι Καρυοπόλεως, Λαογραφία 5 (1915), σ. 399.

9. Χειρόγ. Ἰστορ. Λεξ. 387, 1460.

10. Λεξικὸν τῶν δήμων καὶ κοινοτήτων καὶ συνοικισμῶν τῆς Ἑλλάδος (ἔκδοσις 'Υπουργείου 'Εσωτερικῶν), Ἀθῆναι 1956, σ. 242.

11. Σ. Μενάρδον, ἔνθ' ἀν., 401.

12. H. Moritz, ἔνθ' ἀν., 2, 7 - 8.

13. Φ. Κουκουλέ, Περὶ τῆς σημασίας καὶ ὁρθογραφίας Βυζαντινῶν καὶ Νεοελληνικῶν τινῶν ἐπιθέτων, ΕΕΒΣ 4 (1927), σ. 379.

(τὰ μεσαιωνικὰ πήλινα πύραυνα). Ὁ εσήμαινε δηλ. κατ' ἀρχὴν τὸν κατασκευάζοντα ἥ πωλοῦντα φωκία. Ὁ τύπ. Φουκᾶς εἶναι ἀρκετὰ παλαιός. Εἰς ἔγγραφον τοῦ 1121 ἀναφέρεται: χρίσολεων νιος τοῦ Φουκα¹.

Χαμάρετος. Ἡ οἰκ. αὕτη καταγομένη ἐκ Ζαρνάτας μετηνάστευσεν εἰς Ζάκυνθον, ὅπου ἀπαντᾶ ἥδη ἀπὸ τοῦ 1638². Τὸ ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ και εἰς τὸ χωρίον Γύρι τοπων. Χαμαραίκα³ πιθανῶς νὰ προέρχεται ἐκ τοῦ Χαμαρεταίκα.⁴ Ασφαλῶς ὁ κλάδος οὗτος τῶν Χαμαρέτων τῆς Μάνης ἔχει τὴν καταγωγήν του ἐκ τῆς κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας ἀρχοντικῆς τῆς Λακεδαίμονος οἰκογ. τῶν Χαμαρέτων. Ταύτης ἐπιφανὲς μέλος ὑπῆρξεν ὁ κατὰ τὸν 12 αἰῶνα Λέων Χαμάρετος ὁ τῆς κοίλης κρατῶν Λακεδαίμονος, ὅστις τύραννος ἦν τῶν Λακώνων⁴ και ἥρως τοῦ ἀγῶνος κατὰ τῆς δεσποτείας τῶν Φράγκων εἰς τὴν Πελοπόννησον. Τούτου σώζονται και δύο σφραγῖδες⁵ ἔχουσαι τὰς γραφάς:

*Tῇ προέδρου Λέ[ο]ντος τοῦ Χαμαρ[έτου]
τυπῷ σφραγῖδι Λακεδα[ίμονος τύπον;]*

και:

Σφραγὶς (;) Λέο[ν]τος τοῦ Χαμαρέτου.

Ἐτερα σημαίνοντα μέλη ὑπῆρξαν ὁ Ἰωάννης και Μιχαήλ. Πολὺ μετὰ ταῦτα γνωστὸς εἶναι ἐξ ἐπιγραφῆς ἐκ Μυστρᾶ τῷ 1484 ὁ Θεόδωρος, χαρτουλάριος τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Λακεδαιμονίας. Ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 15 αἰῶνος μέλη τῆς οἰκογενείας ταύτης συναντῶνται και ἀλλαχοῦ τῆς Πελοποννήσου. Πλείονα περὶ τοῦ οἴκου τῶν Χαμαρέτων ἔγραψεν ὁ καθηγητὴς N. Βέης⁶. Ἐν Πάρῳ⁷ συναντᾶται και ὁ τύπ. Χαμάρετος. Τοῦτο λέγεται και σήμερον⁸.

1. Trincheria, ἐνθ' ἀν., σ. 117.
2. Λ. Χ. Ζώη, Λεξικὸν Ζακύνθου, σ. 1232.
3. Χειρόγρ. Ἰστορ. Λεξ., 603, 117.
4. Νικήτας Χωνιάτης (ἐκδ. Βόννης), σ. 841.

5. K. M. Κωνσταντοπούλου, ἐνθ' ἀν., σ. 183. V. Laurent, Les bulles métriques, Ἑλληνικὰ 6 (1933), σ. 210. N. Bees, Zur sigillographie der Byzantinischen Themen Peloponnes und Hellas, Βυζαντινὰ Χρονικὰ Πετρουπόλεως 21 (1914), σ. 196 - 197. A. Bon, Le Péloponnèse byzantin, Paris 1951, σ. 204. D. Zakythinos, ἐνθ' ἀν., τόμ. 2, σ. 214, 379 και 100, σημ. 5. Λέων ὁ Χαμάρετος εἶναι τὸ κυριώτερον πρόσωπον τοῦ διηγήματος τοῦ A. Ραγκαβῆ, Ὁ αὐθέντης τοῦ Μορέως.

6. Οἱ Χαμάρετοι, Ἰστορικὸν και γενεαλογικὸν σημείωμα, ἐν Ἀθήναις 1903.
 7. A. Βάλληνδα, Κυθνιακά, Ἐρμούπολις Σύρου 1882, σ. 160 [εἰς κατάλογον συνδρομητῶν]. Πβ. I. Βισβίζην, Τὸ κληρονομικὸν δικαίωμα τῶν συζύγων ἐπὶ ἀτέκνου γάμου εἰς τὴν Πάρον κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα, Ἐπετηρίς τοῦ Ἀρχείου τῆς Ἰστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου 8 (1958), 146.
 8. Ἐφημ. « Καθημερινή », 18/1/59.

Χαμόδρακας. 'Υπὸ τὸν τύπον τοῦτον εἶναι σήμερον γνωστὸν οἰκογ. ἐπώνυμον εἰς Μέσα Μάνην (Κίτταν). 'Η λέξις ώς σύνθετος ἐκ τοῦ ἐπιφρ. χάμω (χαμαὶ) και τοῦ οὐσ. δράκων διὰ τὸν μεγεθ. τύπον εἰς -ας, θὰ ἐδήλου καὶ ἀρχὴν τὸν βραχύσωμον και παχὺν ἄνθρωπον¹. Τὴν αὐτὴν σημασίαν θὰ εἶχεν ώς κύριον ὄνομα και τὸ ἀπὸ τοῦ 9ου ἡδη αἰῶνος μνημονεύμενον Χαμοδράκων: Καὶ προσέξατε τῷ Χαμοδράκοντι Λέοντι τῷ πρωτοβεστιαρίῳ αὐτοῦ ἀγαγεῖν τὸ πολυκάνδηλον². Κατὰ τὸν 12ον αἰῶνα ὑπῆρχεν ἐν Θεσσαλονίκῃ και «πύργος Χαμαιδράκοντος ἐπικληθείς»³. 'Ο τύπος εὑρηται και εἰς ἔγγραφα τῶν μονῶν τοῦ Ἀγίου Ὁρους⁴, εἰς δὲ κατωϊταλικὸν⁵ ἔγγραφον τοῦ 1145 λέγεται ὁ Χαμοδράκων. 'Ανάλογος σχηματισμὸς πρόκειται και εἰς τὸ βυζαντινὸν Λαχανοδράκων⁶ (ὄνομα στρατηγοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Ε' κατὰ τὰ μέσα τοῦ 8ου αἰῶνος). 'Ως πρὸς τὴν σημασίαν ἔχομεν ἐπίσης τὸ βυζαντινὸν Χαμαιλέων: Ρωμαίων βασιλεὺς Λέων Ἀρμένιος ὁ και χαμαιλέων... ἦν δὲ τὴν ἥλικιαν κοντὸς (διὸ και χαμαιλέων προσηγορεύετο)⁷. 'Ως τοπωνύμιον σήμερον ἀπαντᾶ εἰς τὰς Κροκεὰς Λακεδαιμονος ὁ τύπος Χαμόδρακα τοῦ⁸.

'Ο τύπ. χαμόδρακος εὑρίσκεται εἰς δημοτικὸν ἀσμα ώς ὑβριστικὴ ἐπίκλησις στοιχειοῦ, οἷονεὶ ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταπεινοῦ και εὐτελοῦς δράκοντος:

Tί λές, μωρὲ χαμόδρακε, μωρὲ στοιχειὸ τοῦ βράχον⁹.

Χειλᾶς. 'Υπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο ὑπάρχει σήμερον μεγάλη οἰκογένεια εἰς τὸ χωρίον Σέλιτσα τοῦ τέως δήμου Ἀβίας τῆς Μάνης¹⁰. Τὸ 1841 μαρ-

1. Πβ. Ν. Πολίτην, Παραδόσεις, τόμ. 2, σ. 1220. Moritz, ἐνθ' ἀν., 2, 17. Φ. Κουκουλέν, Νεοελληνικῶν τινων ἐπιθέτων σημασία και ὄρθογραφία, 'Αθηνᾶ 53 (1947), σ. 223. Τοῦ αὐτοῦ, Βυζαντινά τινα παρωνύμια, 'Επιστ. Επετ. Φιλοσ. Σχολ. Πανεπ. 'Αθηνῶν 4 (1953 - 1954), σ. 73.

2. Λέων ὁ Γραμματικός, 214, 9.

3. Tafel, Eustathii Opuscula, 292, 40.

4. Actes de Xenophon, ἔγγρ. 1 (1083) και ἔγγρ. 8 (1330) [εἰς 10ον τόμ. Βυζαντινῶν χρονικῶν Πετρουπόλεως]. Actes de Chilandar, ἔγγρ. 1 (1315), ἔγγρ. 28 (1337), 29 (1339) κ.ἄ. (Βυζ. Χρον., τόμ. 19).

5. Trincheria, ἐνθ' ἀν., σ. 185.

6. Σ. Λάμπρου, Λαχανοδράκων ὅχι Λαχανοδράσιος, N. 'Ελλ. 1 (1904), σ. 236 - 237.

7. Συμεὼν Μάγιστρος, 603, 2. Διὰ τὴν σημασίαν τῆς λ. ἥλικια = ἀνάστημα βλ. Δ. Β. Βαγιακάκου, Μεσαιωνικὰ και Νέα 'Ελληνικά, 'Αθηνᾶ 59 (1955), σ. 13 - 20.

8. N. I. Ροζάκου, Βυζαντινὴ ἐποχὴ [τῶν Κροκεῶν], Αἱ Κροκεῖ 2 (1931), τεῦχ. 13, σ. 8 και τεῦχ. 22 - 23, σ. 7.

9. A. 'Ιατρίδου, Συλλογὴ δημοτικῶν ἀσμάτων, ἐν 'Αθήναις 1859, σ. 66.

10. Σ. Κουγέα, Χρυσόβουλλον Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, 'Ελληνικὰ 1 (1928), σ. 293.

τυρεῖται ως ἔνορκος ἐξ Ἀβίας ὁ *Καλόγηρος Χειλᾶς*¹, τὸ δὲ 1864 τὸ αὐτὸν ἐπώνυμον ως δημοτικὸς σύμβουλος τοῦ δήμου τούτου². Ἐξ ἄλλου εἰς ἔγγραφον ἐκ τῆς "Εξω Μάνης τοῦ ἔτους 1749 ἀναφέρεται ἡ *Κανέλλα Χειλεῖ τζα*³. Πρόκειται φυσικὰ ἐνταῦθα περὶ κόρης Χειλᾶ τινος.

Τοῦ ἐπωνύμου τούτου οἰκογένεια ὑπῆρχε καὶ εἰς Λακεδαίμονα, ως μᾶς πληροφορεῖ Ἰωάννης ὁ Εὐγενικός, ὅστις τὸν Νικηφόρον Πρίγκιπα Χειλᾶν τοῦ ΙΕ' αἰῶνος καλεῖ «τῶν Λακώνων κόσμον καὶ τερπνὸν ἄνθος καὶ καύχημα»⁴. Τῆς μεγάλης ταύτης μεσαιωνικῆς οἰκογενείας ἡ ἴστορία ἀρχεται ἀπὸ τοῦ 13ου αἰῶνος. Γνωστοὶ εἰναι οἱ Πρίγκιπες Χειλᾶδες⁵: Θεοδόσιος, ὁ ἐκ τῆς τοῦ Πέλοπος ἐκ Πριγκίπων μοναχὸς τὸ πρῶτον, «ἀνὴρ εὐλαβὴς καὶ ἐπὶ πλείστοις χρόνοις ἀσκήσας χαρίεις καὶ ποικίλος τὴν ὁμιλίαν»⁶, εἴτα πατριάρχης Ἀντιοχείας παραιτηθεὶς τῷ 1283, καὶ Νικηφόρος⁷, ἀκμάσας ἐπὶ τῆς βασιλείας τῶν τελευταίων Παλαιολόγων ἀδελφῶν Ἰωάννου Η' καὶ Κωνσταντίνου ΙΑ' (1425 - 1453). Οὗτος ἦταν εἰς Μυστρᾶν καὶ ἦτο ἀνὴρ «μυρίοις χαρίσμασι κεκοσμημένος», φίλος δὲ τοῦ Βησσαρίωνος, τοῦ Γεμιστοῦ, τοῦ Δημητρίου Ραοὺλ Καβάκη, Ἰωάννου τοῦ Εὐγενικοῦ καὶ Γενναδίου τοῦ Σχολαρίου. Χρηστὸς δέ, μετριόφρων καὶ λόγιος ὅπως ἦτο, κατέλαβεν ἐπιφανῆ θέσιν μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων τῶν γραμμάτων, τὰ δποῖα ἐπιτυχῶς ἐκαλλιέργει, ως καὶ μεταξὺ τῶν πολιτικῶν τῆς ἐποχῆς του, ἀνελθὼν εἰς τὰ ὕψιστα διοικητικὰ ἀξιώματα τοῦ δεσποτάτου τῆς Πελοποννήσου. Ἐκ τῶν φιλολογικῶν ἐργῶν τοῦ Χειλᾶ ἔχομεν μόνον τὴν μονῳδίαν «ἐπὶ τῇ... βασιλίσσῃ Κλεόπῃ τῇ Παλαιολογίνᾳ»⁸. Ἐξ ἐπιγραφῆς ἐπίσης ἀπὸ Χρύσαφαν Λακωνίας τοῦ ἔτους 1367/1368 μαρτυρεῖται καὶ Ἡλίας Χειλᾶς⁹. Σήμερον δὲ ἐν τῷ τέως δήμῳ Μελιτίνης Λακεδαίμονος ἔχομεν τὸ ἐπών. Χειλάκος.

Τὸ ἐπών. φυσικὰ ἔχει σκωπτικὴν τὴν ἀρχὴν¹⁰ καὶ ἐπομένως δύναται νὰ ὑπάρχῃ συγχρόνως εἰς πολλὰς περιοχὰς καὶ κατὰ διαφόρους περιόδους. Γνω-

1. Ἐφημ. «Παράρτημα 'Ελληνικοῦ Ταχυδρόμου», 30 Δεκεμβρίου 1841, σ. 144.

2. Ἀρχεῖα 'Αγωνιστῶν (ἐν 'Εθνικῇ Βιβλιοθήκῃ, φάκελος 'Ηλ. Λυκουρέζου).

Πβ. ἐφημ. «Μεσσηνιακὰ Νέα», 29 Σεπτεμβρίου 1958, σ. 2, στήλ. 5.

3. Σ. Σκοπετέα, ἐνθ' ἀν., σ. 88, 110.

4. Σ. Λάμπρου, Παλαιολόγεια 1, 198, 21.

5. Πλείονα περὶ τούτου βλ. I. Βογιατζίδον, Οἱ πρίγκιπες Χειλᾶδες τῆς Λακεδαίμονος, Ν. Ἑλλην. 19 (1925), σ. 192 - 214.

6. Παχυμέρης, 1, 126, 17.

7. Βλ. καὶ Σ. Λάμπρου, ἐνθ' ἀν., 1, σ. μβ' καὶ 2, σ. 226. D. Zakythinos, ἐνθ' ἀν., 2, σ. 215.

8. Σ. Λάμπρου, ἐνθ' ἀν., 4, σ. 145 - 152. Πβ. N. Ἑλλην. 4 (1907), σ. 420.

9. M. Γαλανοπούλου, 'Εκκλησιαστικαὶ σελίδες Λακωνίας, 'Αθῆναι 1939, σ. 176, σημ. 2.

10. H. Moritz, ἐνθ' ἀν., 2, 52.

στὸς παλαιότερον εἶναι δὲ Ἰωάννης Χειλᾶς μητροπολίτης Ἐφέσου (1285)¹ καιὶ Κωνσταντῖνος Χειλᾶς κριτὴς τοῦ φοσσάτου². Τούτου τοῦ Χειλᾶ σφράγισμα (XIII αἰών), ἔχον οὕτω :

*Γραφὰς σεβαστοῦ καὶ κριτοῦ τοῦ φοσσάτου
Κωνσταντίνου στήριζε τοῦ Χει[λᾶ] μάκαρ.*

Ομοίως Θεόδωρος Χειλᾶς μαρτυρεῖται τῷ 1357³, ἔτερος δὲ Χηλᾶς (γρ. Χειλᾶς) τῷ 1142⁴.

Εἰς μεταγενεστέρους χρόνους τὸ ἐπών. ἀπαντᾶ εἰς Χίον⁵ τῷ 1746: εἰς τοῦ Χηλᾶ τὸ ἀμπέλην, εἰς Ἀθήνας⁶: Μπερνάρδος Χειλᾶς 1619 καιὶ Νικόλας 1634 ἐξ ἐπιγραφῆς ἐκ τοῦ Θησείου, Μιχάλης 1655 ἐκ τῆς μονῆς Ἀστερίου, Νικόλαος 1687, Εὐστράτιος 1717, Νικόλαος Χειλᾶς Νοτάριος Ἀθηναῖος 1687 καιὶ 1770 καιὶ Νικόλαος 1815, εἰς Ἀμοργὸν⁷ 1620, εἰς Μεσολόγγιον⁸. Γνωστὸν εἶναι καιὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Χειλᾶ, συνταχθὲν πιθανῶς περὶ τὰ μέσα τοῦ 15ου αἰῶνος «Χρονικὸν περὶ τοῦ ἐν Κυθήραις μοναστηρίου τοῦ Ἅγιου Θεοδώρου»⁹.

Χρυσοσπάθης. Τὸ σημερινὸν τοῦτο ἐν Μάνῃ ἐπώνυμον συναντᾶται παλαιότερον τῷ 1582 εἰς ἐπιστολὴν τῶν Μανιατῶν πρὸς τὸν πάπαν Γρηγόριον Γ'¹⁰. Ἐκεῖ μεταξὺ τῶν ἄλλων προκρίτων ὑπογράφει καιὶ *Παπᾶς Χρυσοπάθης*. Εἰς ἑτέραν ἀνέκδοτον καιὶ ἵταλιστὶ γεγραμμένην πρὸς τὸν πάπαν

1. Ν. Γρηγορᾶς, 179. Μ. Γεδεών, Πατριαρχικοὶ πίνακες, ΚΠολις 1890, σ. 40. Κ. Κρουμπάχερ - Σωτηριάδος, ἐνθ' ἀν., 1, σ. 190. Σ. Λάμπρου, Ν. Ἑλλην. 11 (1914), σ. 182. Echos d'Orient 30 (1927), σ. 148. I. Συκούτρη, Συνοδικὸς τόμος τῆς ἐκλογῆς τοῦ Πατριάρχου Γερμανοῦ Γ', ΕΕΒΣ 9 (1932), σ. 195.

2. V. Laurent, ἐνθ' ἀν., 'Ελληνικὰ 4 (1931), σ. 214. Πβ. Miklosich-Müller, Acta 4, 178 - 183 καιὶ 272 - 273.

3. Miklosich - Müller, Acta 1, 372.

4. W. Regel - E. Kurtz - B. Korablev, Actes de Zographou V, 35 (Βυζ. Χρον. Πετρουπόλεως, τόμ. 13ος, 1907).

5. Miklosich - Müller, Acta 5, 11. K. Κανελλάκη, ἐνθ' ἀν., σ. 379. I. Ἀνδρεάδος, 'Ιστορία τῆς ἐν Χίῳ ὁρθοδόξου ἡλληνικῆς Ἐκκλησίας, Ἀθήνησιν 1940, σ. 327.

6. Δ. Καμπούρογλου, Μνημεῖα 'Ιστορίας τῶν Ἀθηναίων, ἐν Ἀθήναις, τόμ. 1 (1889), σ. 38, 265, 308, 309, 383 κ.ά. Ομοίως ἐν τόμ. 3 (1892), σ. 40, 76 κ.ά. Πβ. Σ. Κορέν, 'Ανέκδοτα Ἀθηναϊκὰ ἔγγραφα, ΗΜΕ, 1930, σ. 291. K. 'Αμαντον, Σιναϊτικὰ μνημεῖα, σ. 92.

7. I. Βογιατζίδος, 'Αμοργός, ἐν Ἀθήναις 1918, σ. 42.

8. 'Εφημ. «'Ελληνικὰ Χρονικὰ Μεσολογγίου», 11 Απριλίου 1859, ἀριθμ. 9.

9. 'Εξεδόθη τὸ πρῶτον ὑπὸ I. Βελούδου, 'Ενετίησιν 1868, εἴτα ὑπὸ K. Hopf ἐν Chroniques Grecoromanes, Berlin 1873, σ. 346 - 358.

10. A. Δασκαλάκη, ἐνθ' ἀν., σ. 44.

ἐπιστολὴν ὑπογράφει : *Sacerdote Crisopathis... della città di Vitulo*, και εἰς ἄλλην ἐπίσης ἀνέκδοτον, ἀπευθυνομένην πρὸς τὸν Φίλιππον τῆς Ἰσπανίας, ὑπογράφουν οἱ : *papas Chrisopathis, ...et Economo di Maina και [Mich]ele Chrisopathis*¹. Φαίνεται δηλ. ὅτι ἡ ἔδρα των τότε ἡτο τὸ Οἴτυλον.

Πολὺ μετὰ ταῦτα τῷ 1688 κλάδος τῆς οἰκογ. εὑρίσκεται εἰς Ζάκυνθον, ὅπου συναντᾶται και ὑπὸ τὸ ὄνομα *Χρυσοσπαθιάνου*².

Πρὸς τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 δρῶν πρόσωπον τῆς οἰκογ. ἡτο ὁ Ἡλίας, ὃστις μετὰ τοῦ Ἀναγνωσταρᾶ, ἀπελθὼν εἰς τὴν Ὁδησσόν, ἐμυήθη εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας και ἀπὸ τοῦ 1818 ἐγένετο ἀπόστολος και θεομὸς κατηχητής. Οὗτος ἐμύησεν ἐν Μάνῃ τὸν Πετρόμπεην Μαυρομιχάλην και τὸν Χριστέαν. Ἐκραγείσης τῆς ἐπαναστάσεως ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος εἰς πλείστας μάχας μετὰ τοῦ Ιωάννου και Νικολάου Χρυσοσπάθη. Ἐκ Καλαμῶν τὴν 8ην Μαΐου 1821 ἀπέστειλεν ἔγγραφον πρὸς τοὺς προκρίτους τῶν Σπετσῶν και τῆς Υδρας, ἵνα ἀποστείλονταν ἀντιπροσώπους εἰς τὴν « γενικὴν συνέλευσιν τοῦ Μορέως ἡ ὅποια πρόκειται νὰ γίνη εἰς Λιοντάρι πρὸς διόρθωσιν τῆς ἀταξίας τῆς δυστυχοῦς Πελοποννήσου »³. Ἐκ τῆς οἰκογ. ταύτης ἔχομεν και δεξιοὺς θεράποντας τοῦ Ἀσκληπιοῦ μέχρι σήμερον. Χρυσοσπάθης Ιωάννης, ἔγγονος τοῦ ἀγωνιστοῦ Ιωάννου και υἱὸς τοῦ ἐν Καλάμαις ἐγκατεστημένου χειρουργοῦ Γεωργίου, γεννηθεὶς τῷ 1873, ἐσπούδασεν Ἰατρικὴν και ἴδρυσε τὴν πρώτην ἐν Αθήναις δρομοπεδικὴν κλινικὴν (1901), γενόμενος μετὰ ταῦτα και καθηγητὴς τῆς Ορθοπεδικῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Αθηνῶν.

* * *

Διὰ τῶν ἀνωτέρω δὲν ἔξαντλεῖται ἡ σειρὰ τῶν ὄνομάτων και ἐπωνύμων τῆς Μάνης, τὰ δόποια κατὰ τὰς κατὰ καιροὺς ἔρεύνας μας ἔχομεν σημειώσει.

Πλὴν αὐτῶν ὑπάρχουν ἀκόμη και ἄλλα, ὡν ἡ μορφολογία δεικνύει τὴν βυζαντινήν των προέλευσιν, ὡς εἶναι τά : *Γιαννίτσης, Μανολίτσης, Μιχαλίτσης, Στεφανίτσης* κ.λ.π.

Τίς οίδε δὲ πόσα ἄλλα ὄνόματα και ἐπώνυμα λησμονημένα πλέον θὰ ἀφύπνιζεν ἔρευνα λεπτομερεστέρα, ἐπώνυμα γνώριμα, ἀνήκοντα εἴτε εἰς τὴν Ἱεραρχίαν τοῦ Δεσποτάτου εἴτε εἰς τοὺς κύκλους τῶν λογίων τῆς ἐποχῆς ἔκεινης εἴτε εἰς οἶκους εὐγενεῖς.

Ἡ Μάνη φιλοστόργως ἔδέχθη και περιέθαλψε τοὺς φυγάδας τοῦ Δεσποτάτου και ἐνίσχυσε τοὺς ἀγῶνάς των διὰ τὴν ἀποτίναξιν τοῦ ζυγοῦ τοῦ κατακτητοῦ.

1. Φωτογραφίαι τῶν ἔγγραφων εἰς χεῖρας τοῦ καθηγητοῦ κ. Μ. Λάσκαρη.
2. Λ. Ζώη, Λεξικὸν Ζακύνθου, σ. 741.
3. Ἀναργύρου, Σπετσιωτικά, τόμ. Α', ἐν Αθήναις 1861, σ. 217.

ΠΡΟΣΘΕΤΕΑ

Κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ Κ. Μέρτζιου, δύο κατάλογοι τῶν κατοίκων τῶν κοινοτήτων Κελεφᾶς και Ζαρνάτας Μάνης, ἀποκείμενοι εἰς τὰ Ἀρχεῖα τῆς Βενετίας¹, περιλαμβάνουν ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἔξετασθέντων ὄνομάτων και ἐπωνύμων τὰ ἀκόλουθα :

A) Κοινότητος **Κελεφᾶς**: *Nicola Caloputachi* (Νικόλαος Καλοποδάκης)², *capitan Patrichio Foca* (καπετάν Πατρίκιος Φωκᾶς), *Zaneto Malevri* (Ζανέτος Μαλεύρης), *Exarcho Malevri* ("Εξαρχος Μαλεύρης"), *capitan Janni Malevri* (καπετάν Γιάννης Μαλεύρης), *Stefano Malevri* (Στέφανος Μαλεύρης), *Calopoto Cazauni* (Καλοπόθος Κατσαούνης)³, *Anagnosti Malevri* ("Αναγνώστης Μαλεύρης"), *capitan Panagioti Jeracari* (καπετάν Παναγιώτης Γερακάρης).

B) Κοινότητος **Ζαρνάτας**: *Panagioti Cutiffari* (Παναγιώτης Κουτήφαρης), *Canello Cutifari* (Κανέλλος Κουτήφαρης), *Georgio Malevri* (Γεώργιος Μαλεύρης), *Tavlari Malevri* (Ταβουλάρις Μαλεύρης), *Dicheo Malevri Chistodulo* (Δικαῖος Μαλεύρης Χριστόδουλος), *Stamati Cutifari Mugachi* (Σταμάτης Κατήφαρης Μουγάκης), *Zaneto Papodachi Cutifari* (Ζανέτος Παπαδάκης Κουτήφαρης), *Nicola Cutifari capitano* (Νικόλαος Κουτήφαρης καπετάνιος), *Lia Cutifari Spino* ("Ηλίας Κουτήφαρης Σπίνος), *Nicola Cutifari Zanetachi* (Νικόλαος Κουτήφαρης Ζανετάκης), *Stratigi Cutiffari* (Στρατήγης Κουτήφαρης), *Chrissomali Tavlarachi Cutiffari* (Χρυσομάλλης Ταβουλαράκης Κουτήφαρης), *Antoni Malevri* ("Αντώνιος Μαλεύρης"), *Papa Malevri* (Παπᾶ Μαλεύρης), *Calopoto Cumendo* (Καλοπόθος Κουμέντος)⁴.

"Ἐκ τῶν ἀνωτέρω φαίνεται ὅτι ἡ οἰκογένεια *Μαλεύρη* εἶχεν ἐγκατασταθῆ εἰς διάφορα μέρη τῆς Μάνης και ἦτο μία ἀπὸ τὰς ἰσχυροτέρας και πολυμελεστέρας. Πολυμελῆς ἐπίσης παρουσιάζεται ἡ οἰκογ. *Κουτήφαρη* εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Ζαρνάτας.

ΔΙΚΑΙΟΣ Β. ΒΑΓΙΑΚΑΚΟΣ

1. Σ. Κουγέα, Πελοποννησιακά, 2 (1957), σ. 427 - 430.

2. Ἡ μεταγραφὴ γίνεται παρ' ἡμῶν.

3. Σήμερον τοπων. τοῦ *Κατσαούνη* εἰς περιοχὴν Γυθείου.

4. Τὸ *Κουμέντος* ως ὄνομα εἰς Κίτταν και ἐξ αὐτοῦ σήμερον *Κουμεντάκος* ἐπών. εἰς τὰ χωρία Πολεμίταν (Μίνας) και Πύργον (Οίτύλου).